

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Klima ve školních zařízeních působících ve věznicích a v běžných
odborných učilištích**

**Climate in the school working in prisons and in ordinary vocational
schools**

Bc. Renata Filipová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Blažková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro ZŠ a SŠ – výchova ke zdraví

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Klima ve školních zařízeních působících ve věznicích a v běžných odborných učilištích“ vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 6. 4. 2017

.....

Podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Veronice Blažkové, Ph.D. za vedení celé diplomové práce, za vstřícnost a poskytnuté odborné rady. A dále můj dík patří PhDr. Janu Kachlíkovi, který svými odbornými radami a věcnými připomínkami přispěl k vypracování této diplomové práce.

Abstrakt

Cílem diplomové práce je snaha zjistit do jaké míry ovlivňuje vězeňské prostředí klima učitelského sboru. V teoretické části se po vymezení základních pojmů budeme věnovat klimatu školy. Toto základní téma vysvětlíme pomocí základních faktorů ovlivňujících klima školy z pohledu rodiče, žáka, ředitele a učitele. Věnovat se budeme vlivu učitelů na klima školy i tím, jak ovlivňuje klima školy učitele. Poslední kapitola teoretické části se věnuje vzdělávání vězněných osob v prostředí výkonu trestu odnětí svobody a možnostmi vzdělávání, které tento systém vězněným osobám nabízí.

Klíčová slova: klima školy, faktory klimatu, učitel, učitelský sbor, vězeňské prostředí, vzdělávání

Abstract

The aim of this thesis is to find out to what extent the prison environment can influence the mood of a teaching staff. In the theoretical part, after defining the basic concepts, we are going to deal with a school climate. This basic theme is explained by the basic factors affecting school climate from the perspective of a parent, pupil, director and teacher. We are going to attend to the influence of teachers over school and how that school climate can affect teachers. The last chapter is dedicated to educating inmates in an environment of imprisonment and education possibilities which are offers to prisoner by this system.

Key words: school climate, climate factors, teacher, staff, prison environment, education

Obsah

I. Teoretická část.....	7
Úvod	7
1 Základní vymezení pojmů	9
1.1 Učitel.....	9
1.2 Škola.....	10
1.3 Klima.....	11
1.4 Výkon trestu.....	12
2 Klima školy.....	13
2.1 Základní faktory ovlivňující klima školy.....	15
2.2 Rodič.....	16
2.3 Žák.....	16
2.4 Ředitel.....	17
2.5 Učitel.....	18
2.6 Vliv učitelů na klima školy a vliv klimatu školy na učitele	19
3 Vzdělávání v prostředí výkonu trestu.....	22
3.1 Vzdělávání v rámci programu zacházení.....	23
3.2 Doplnění základního vzdělání a další formální vzdělávání	25
II. Praktická část.....	29
4 Specifika výzkumu	29
4.1 Cíl výzkumu	29
4.2 Výzkumné otázky	29
4.3 Výzkumná metoda	29
4.4 Výzkumný vzorek	30
5 Výsledky výzkumu.....	34
5.1 Hodnocení vedení školy	34
5.2 Vztahy s kolegy	39
5.3 Stres spojený s výukou	45
5.4 Konflikty s žáky	51
5.5 Shrnutí výsledků šetření.....	58
5.5.1 Vyhodnocení výzkumných otázek	58
Závěr.....	63
Seznam použitých informačních zdrojů	65
Seznam příloh	67

I. Teoretická část

Úvod

Úspěšnost vzdělávacího procesu je závislá na mnoha faktorech, podle kterých můžeme posuzovat celkovou efektivitu školy. Mezi tyto hlediska můžeme řadit úspěšnost žáků, která jsou měřitelná a srovnatelná s jinými školami, dále prožitky žáků, které se odvíjejí od jejich subjektivního prožívání výchovy a výuky, od jejich zkušeností se školou. Významný vliv na výchovně vzdělávací působení školy má také participace komunity, tedy bezprostředního sociálního okolí, která představuje míru spolupráce a podpory rodičů, politiků, občanských sdružení atd. se školou. V neposlední řadě se na efektivitě školního působení podílí též vývoj učitelů a školy jakožto organizace, včetně klimatu, které v dané výchovně vzdělávací instituci a v pedagogické interakci působí.

Škola je instituce, jejímž jedním z hlavních cílů je vzdělávání žáků či studentů. Je zde kladen důraz na podávání výkonů žáků ve snaze naplnit kompetence dané rámcovými vzdělávacími programy. Mnohé výzkumy sledovaly vliv klimatu školy na výkon žáků. Studie ukázaly, že dobré klima školy a ve výuce podporuje dobré výkony žáků i rozvoj jejich osobnosti. Žáci mají vyšší motivaci, stanovují si vlastní cíle, pociťují zodpovědnost za své chování, mají vyšší sebedůvěru.

Učitel by měl být profesionál, který se v nemalé míře podílí na vývoji žáků. Řídí proces utváření dovedností, rozvíjí jejich schopnosti, zájmy, potřeby, vede žáky k osvojování dovedností. Působí však také jako vzor dospělého člověka, kterého nedokáže nahradit žádná moderní technika. Obtížnost jeho práce spočívá též při plánování a organizování výuky, kdy musí být schopen předvídat a dále i pohotově reagovat na velké množství variant, které mohou nastat ve školní práci. Osobnostní specifika každého učitele, to jak se vypořádá s povinnostmi, může významným způsobem ovlivňovat klima, v němž se výchovně vzdělávací proces odehrává.

Jeden ze zásadních faktorů vlivu na klima je chování učitelů. Učitel může být bojácný, nejistý, agresivní, nepozorný, nepřipravený, přeskakující od jednoho výukového cíle k druhému, přetěžující. Může se navenek projevovat jako úředník, dozorce, rodič, tyran,

hodná teta či strýc, odborník. Toto vše se projevuje nejen na klimatu třídy či školy, ale též ve vztahu mezi kolegy v učitelském sboru.¹

Úspěšnost výchovně vzdělávacího procesu je též velmi důležitá při vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělávání je nutno chápat jako jeden z prostředků, díky němuž se zvyšuje šance, že se osoby po vykonání trestu odnětí svobody začlení společensky akceptovatelným způsobem do společnosti. Vzdělávání zvyšuje šanci vězněných osob uspět na trhu práce a též v nemalé míře pomáhá snižovat recidivu, která patří mezi hlavní společenské problémy související s pácháním trestné činnosti.

Teoretická část diplomové práce se zabývá problematikou klimatu školy. Je tvořena dvěma hlavními kapitolami, které jsou dále členěny. V první kapitole se zabýváme klimatem školy, činiteli působícími na klima, vlivem učitelů na klima školy a působením školy na klima učitelského sboru. Druhá kapitola se zabývá vzděláváním v prostředí výkonu trestu odnětí svobody.

Praktická část práce se věnuje výzkumu klimatu učitelských sborů a vlivu prostředí věznice na klima sborů. Výzkumné šetření bylo realizováno formou dotazníků. Nabízí srovnání mezi dvěma Středními odbornými učilišti z prostředí věznice (Věznice Vinařice a Věznice Nové Sedlo) a dvěma Středními odbornými učilišti v běžném prostředí (ISŠ Jirkov Rakovník a ESOZ Chomutov). Cílem výzkumu bude určit, zda existují specifika ovlivňující učitelský sbor a klima školy v porovnání obou prostředí.

¹ GRECMANNOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008, ISBN 978-80-7409-010-3.

1 Základní vymezení pojmů

1.1 Učitel

Neexistuje žádná přesná definice dobrého a efektivního učitele. Učitelé se odlišují v řadě osobnostních a profesních charakteristikách, přičemž pouze některé mají přímý vliv na efektivnost výuky. Učitel se vyvíjí postupně, prochází několika celkem dobře předpověditelnými a kvalitativně odlišnými etapami. Začínající učitel získává status začátečníka a postupem let se může propracovat až ke statusu experta. Motivací pro učitelskou profesi může být radost z práce s dětmi, touha předat poznatky a vědomosti další generaci, popřípadě splnění touhy z dětství. Mnohdy však mohou být budoucí učitelé odrazováni lepší perspektivou mimo školství, nízkým finančním ohodnocením či obavou, že toto povolání nezvládnou.

Při nástupu do praxe dochází ke dvěma odlišným modelům. Jedna představa je vysoké školy o ideálním absolventovi a druhá je představa zaměstnavatele o ideálním pracovníkovi. Z tohoto důvodu zde dochází k častým rozporům.

- rozpor mezi zkušenostmi a znalostmi pracovníka
- rozpor mezi zájmy organizace a osobnostními aspiracemi
- rozpor mezi hodnocením perspektivy pracovníka, která se před ním otevírá aktuálním postavením

Vykonávání učitelského povolání prochází několika fázemi. Začínající učitel zažívá šok z reality, ztrátu iluzí, přežití či objevování. Toto je spjaté s osobností učitele, profesní kompetencí nebo situací na škole. Za nejobtížnější považují začínající učitelé práci s neprospívajícími žáky nebo udržení kázně. Zkušený učitel je takový učitel, kterého již není třeba uvádět do praxe. Naplňuje tyto kompetence: odborně předmětové, komunikativní, psychodidaktické, řídicí a organizační, intervenční a diagnostické, konzultativní a poradenské, reflexe vlastní činnosti. Konzervativní učitel je typicky učitel v předdůchodovém věku, který odmítá inovace a alternativy, chce své poslání dokončit v klidu.²

Mnoho učitelů trpí syndromem vyhoření. Náročnost učitelské profese v poslední době dále znesnadňují nové fenomény, které komplikují udržování kázně při výuce. Na jedné

² *Obecná didaktika* [on line]. [cit. 2016-10-25]. Dostupné z WWW: <http://www.pf.ujep.cz/obecnadidaktika/pdf/Pedeutologie.pdf>

straně je to větší akcentace práv dětí a dospívajících žáků, na straně druhé pak možné riziko vystavení učitele různým formám šikany ze strany žáků, například s využitím mobilních komunikačních prostředků a záznamových zařízení, které dnes obsahují prakticky všechny mobilní telefony.

Osobnost učitele ovlivňuje mnoho faktorů. Není bezpodmínečně nutné, aby měl všechny kompetence, které nalezneme v odborných publikacích, ani nejde přesně vymezit vlastnosti, které učitel musí a nesmí mít. Mezi kvality, které hrají významnou roli nejen ve výuce, ale ovlivňují také klima třídy i učitelského sboru patří především: didaktické, komunikativní, organizační, schopnosti, autorita, hodnotová orientace, pedagogický takt, schopnost sebereflexe apod.

1.2 Škola

Helus³ uvádí, že škola a edukace, která v ní probíhá, jsou ovlivňovány charakterem společnosti, jejími typovými charakteristikami. Je to instituce pro řízenou socializaci s důrazem na vzdělávání a osobnostní rozvoj. Z toho plyne, že systematicky uvádí děti a mládež do sociokulturního světa. Učí je orientovat se v něm a rozvíjet, aby přijali za své hodnoty a normy společnosti, dovednostmi a věděním se v tomto světě dokázali uplatnit a tímto uplatněním napomáhali jeho pozitivnímu směřování. Podceňovat však nelze, že si děti a mládež v mimoškolním prostředí osvojují bezpočetné dovednosti a návyky, nezbytné nejen pro jejich život v bezprostřední komunitě, ale i v širším společenském prostředí.

Důležitost školy je dána tím, že na rozdíl od jiných socializačních činitelů organizuje své působení na žáky systematicky, především v oblasti vzdělávání. Kromě toho škola rozvíjí vrstevnické vztahy a kamarádství, tedy neformální vztahy ve třídě. Tyto neformální vztahy mohou spoluvytvářet klima, které školnímu úsilí napomáhá, nebo s ním naopak negativně interferuje.

Vzhledem k vyvíjejícím se nárokům, které jsou na školu a výchovně vzdělávací působení kladeny, se musí škola, jako společenská instituce vyvíjet. Tento vývoj se v posledních desetiletích zrychluje. V porovnání s jinými institucemi a oblastmi života společnosti je však její vývoj proměny relativně pomalý, mnohdy zdráhavý a neprůbojný. Přestože pedagogická teorie čas od času přináší radikální názory

³ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Havlíčkův Brod: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

vyžadující zásadní a hluboké přeměny školy, praxe vyučování a učení bývá vůči nim značně odolná.⁴

V České republice zaznívají hlasy, které vytyčují změnu školy jako prioritu celospolečenského zájmu. Snahou je školu humanizovat, modernizovat, učinit místem pobytu, umožňujícím rozvoj celistvé osobnosti žáků, posílit způsobilosti integrovat rozmanitost dětí do hlavních proudů své vzdělávací péče a poskytnout jim všem co největší šance vzdělávací úspěšnosti, být vnímavější vůči jedincům mimořádně nadaným, předcházet sociálně patologickým jevům, eliminovat nespravedlnosti v přístupu ke vzdělání atd.

Helus⁵ vybral činitele působící na změnu školy: vzdělávací či školská politika státu, iniciativa učitelů, mezinárodní srovnávání, pokroky ve vědách a technologiích, způsob života lidí a změny v jejich životních cílech a hodnotách, současné dítě či dospívající.

Dalším činitelem, který ovlivňuje klima školy, a učitelského sboru jsou školské reformy, kterými označujeme významné obraty ve vývoji školy a způsoby jejího edukačního působení. Zpravidla vytyčují nové úkoly, které má škola zvládat, vymezují nové uspořádání podmínek a okolností její organizace, zdůrazňují nové zásady, kterými se má ve své práci řídit. Mezi čtyři nejobvyklejší typy školských reforem patří: reformy pedocentrické, kurikulární, modernizační, systémově strukturální.

1.3 Klima

Termín klima je všeobecně používaný pojem. Setkat se s ním můžeme v přírodním prostředí, ale i ve společenském. Klima bývá často mylně ztotožňované s termínem prostředí. Prostor považujeme za objektivní realitu se souborem faktorů, které nás v průběhu života obklopují, mají pro nás význam a hodnotu. Všechny druhy prostředí mají vlastní potenciál, působí na člověka, ten je jeho aktivní součástí, a to jak pozitivně, tak destruktivně. Klima však nemůžeme vysvětlovat jen jako prostředí, přesto že je kvalitou, která z prostředí vyplývá. Za rozhodujícího činitele při chápání klimatu považujeme lidského jedince.

⁴ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Havlíčkův Brod: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

⁵ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Havlíčkův Brod: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

Klima tedy vzniká jako odraz objektivní reality v subjektivním vnímání, hodnocení a prožívání posuzovatelů. Nevzniká však samo o sobě, vytváří se jako dlouhodobý jev. My se bude zabývat především sociálním klimatem, který ve velké míře ovlivňuje učitelské povolání. Sociální klima školy můžeme vymezit jako ustálené postupy prožívání, vnímání a hodnocení všech aktérů v rámci školy na to, co se ve škole odehrává nebo se má v budoucnu odehrát. Za důležité považujeme subjektivní prožívání všech osob, které se školou přicházejí do styku.

1.4 Výkon trestu

Výkon trestu odnětí svobody je nedílným následkem trestního řízení, kterým byl pachatel pravomocně uznán vinným ze spáchaného trestného činu, a byl mu uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. Odsouzený, který nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, touto cestou nejen splácí dluh společnosti, ale též by měl zpytovat své svědomí, uvědomit si protiprávnost svého jednání, jeho následky a poučit se z toho, dospět k závěru, jakým způsobem hodlá v budoucnu žít.

Úkolem výkonu trestu je nejen represivně působit na odsouzeného, izolovat ho od většinové společnosti, ale také je nutné účel trestu spatřovat v uvědomění si důsledků jednání a možnosti přehodnocení svého života tak, aby se v co nejvyšší možné míře rozvinuly šance na zapojení do života společnosti sociálně přijatelným způsobem. Vyspělé probační a vězeňské systémy se cítí s rostoucí měrou spoluodpovědné za to, zda bude pachatel po propuštění recidivovat.

2 Klima školy

Grecmanová⁶ uvádí, že je škola účelově zaměřený sociální útvar s formální strukturou. Chápat ji můžeme jako specifické prostředí, které se vyznačuje určitým klimatem, jímž se odlišuje od jiné organizace. Toto klima se vztahuje k organizaci, provozu, třídě, nikoliv k pracovnímu místu nebo pozici. Klima nelze přímo pozorovat a měřit, z toho důvodu se jedná o obtížně uchopitelný fenomén. Někteří autoři vysvětlují klima jako diferencující, relativně přetrvávající, vícedimenzionální seskupení subjektivního vnímání a kognitivního zpracování situačních podnětů, které se díky jednotlivci odrážejí v popisu prostředí organizace a které ovlivňují jak vznik postojů k pracovní situaci, tak individuální chování.

Pokud bychom se zabývali klimatem, jako celkem, zahrneme sem dimenze tvořící klima školy, mezi které patří: dimenze ekologická, demografická, sociální a kulturní. Tyto dimenze obsahují mimo jiné materiální a estetické aspekty školy, způsob kooperace a komunikace mezi skupinami a uvnitř skupin, které patří do školy, hodnotové vzory a normy, odborné kompetence, veřejné mínění aj.

Prostředí školy zahrnuje materiálně fyzikální znaky školy, osoby ve škole, osobitost chování a prožívání těchto osob, interakce, organizační formy, formy prožívání a přesvědčení v kolektivu, interpretační vnímání a modely. Jako formální organizace má škola cíle, pravidla, role, hierarchie, vzorce komunikace, odměňování. Hlavní úlohou školy je vzdělávat a vychovávat. Je pod tlakem společenského očekávání, protože plní významné společenské funkce jako personalizaci a socializaci. Setkávají se zde různé skupiny a generace. Rozvíjí se zde sociální chování a kvalifikace nové generace.⁷

Škola však není pouze budova, která stojí na určitém území, je ovlivněná geograficky, topograficky a sociálním prostředím, ale je to také pracoviště. Pedagogové by měli mít ve škole vytvořeny podmínky pro vlastní iniciativu a tvořivost. Podmínky se vztahují nejen k volbě metod, ale též k výběru obsahu díky rámcovým a školním vzdělávacím programům. V neposlední řadě je důležité, jak se ve škole cítí nejen učitelé, ale i žáci. Aktivita, vedoucí k zodpovědnosti žáků, jejich spolurozhodování o organizaci školy a výchovně-vzdělávacím procesu, mohou podstatně zmírnit demotivaci k výchovně

⁶ GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008, ISBN 978-80-7409-010-3.

⁷ GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008, ISBN 978-80-7409-010-3.

vzdělávacímu procesu. Toto však vyžaduje dostatek svobodného prostoru, a samozřejmě příslušnou osobností zralost žáků. Ať školu chápeme jako organizaci, prostředí, budovu či pracoviště a všímáme si jejích specifík, budou si školy v mnohém podobné. Lišit se však budou ve svém klimatu.

Janke⁸ ve své teorii klimatu uvádí dva různé přístupy. Jeden přístup vychází z psychologie organizace, podle které se teorie klimatu odvozuje z organizace a provozu školy. Centrem této teorie je chování vedení školy a spolupráce v kolektivu učitelů. Druhý přístup, který má původ v pedagogice a pedagogické psychologii, se vztahuje hlavně ke klimatu vyučovací hodiny, popřípadě klimatu školy, z pohledu žáků. Oba přístupy v některých případech do sebe vzájemně plynule přecházejí, mají podobné zázemí, ale přesto se jedná o rozdílné výzkumné linie.

Při popisu školního klimatu můžeme rozlišit tři aspekty:

- **Obsahový aspekt** – týká se hodnotového systému a všeobecných norem. Zaměřuje se na to, zda škola dává přednost tradičním ctnostem, jako jsou píle, pořádek, poslušnost, respekt, čistota, nebo se soustřeďuje na rozvoj samostatnosti, informovanost, svobody úsudku a schopnost kritiky.
- **Vztahový aspekt** – sleduje intenzitu a kvalitu sociálních vztahů mezi učiteli a žáky v rámci daných pravidel. Aspekt operacionalizuje mezi dvěma dimenzemi: anonymitou v osobních kontaktech se žáky a angažovaností.
- **Interakční aspekt** – obsahem jsou způsoby organizace kontaktů mezi učiteli a žáky a komunikační struktury. Na jedné straně se zde jedná o možnost spolurozhodování v instituci a na druhé straně o interakční formy učitelů a žáků. Důležité je, jak škola prosazuje a vymáhá svoji institucionální autoritu.

Někteří autoři popsali školní klima širěji, jako významné pro klima zdůraznili nejen kulturu a sociální vztahy, ale také aspekty demografické a ekologické. Školní klima zobrazuje kvalitu prostředí uvnitř školy, obsahuje veškeré klima školy a může být přirovnáno k jejímu vnějšímu obrazu. Pochopit klima lze sledováním, jak školu vnímají její účastníci, tedy žáci i učitelé, ale i vně stojící osoby.

⁸ JANKE, N. *Sociální klima z pohledu učitelů, ředitelů a studentů*. Münster: WAXMANN, 2006. ISBN 3830966806.

Se školním klimatem úzce souvisí kultura školy, která klima zahrnuje spolu se stylem vedení lidí, soudržnost při uplatňování společenských strategií, pedagogickou koncepci, definování rolí lidí ve škole, mezilidské vztahy, fyzické prostředí a její image. Podle některých autorů je klima školy prožívání kultury školy. Budeme se dále podrobněji věnovat vybraným spolutvůrcům ovlivňující klima školy.

2.1 Základní faktory ovlivňující klima školy

Složky působící na vnitřní prostředí školy jsou navzájem provázané. Patří sem kultura školy, komunikace, kvalita učitelského sboru a managementu, materiální prostředí školy a organizační model školy. Nejzásadnější vliv však mají první tři složky. My se budeme podrobněji zabývat učitelským sborem. Kvalita sboru se projevuje především fungováním spolupráce mezi učiteli, vedením a učiteli, školou a rodiči, pedagogickým sborem a ostatními pracovníky.

Grecmanová⁹ ve své knize uvádí, že škola je odrazem modelů společnosti. Odpovědnost za klima má především management. Způsoby chování řídicích pracovníků a jejich vedení mají vliv na specifickou organizační klimatu zhruba z 23 %. Důležitější, než chování představitele školy je, jak jej vnímají další zaměstnanci, protože prožívání chování řídicích pracovníků ovlivňuje chování dalších účastníků života školy.

Výzkumy prokázaly, že ředitel má na sociální klima učitelského sboru největší vliv. Dobrý ředitel by se měl zajímat o to, jaká atmosféra vládne uvnitř kolektivu učitelů, co si o něm jeho podřízení myslí a zároveň by si měl dělat zpětnou vazbu. Pro ředitele by mělo být důležité, jak ho jeho podřízení vnímají. Učitelé nejvíce oceňují, mohou-li se podílet na formulaci cílů své školy, panuje-li ve škole klima slušného chování, které vyplývá z dobré organizace školního života, je-li jejich pedagogické úsilí nadřazenými rozpoznáno a oceňováno atd.

Předpokladem úspěšného ředitele by měly být rozvinuté osobnostní předpoklady v umění jednat s lidmi. Úspěch učitelského kolektivu záleží na dobrých vztazích jeho členů. Každý vedoucí pracovník by si měl uvědomit, že mezilidské vztahy jsou důležitější než veškerá technika, proto by měl znát své podřízené jménem, měl by mít

⁹ GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

přehled o jejich eventuálních vážných osobních problémech, konstruktivně řešit problémy, bavit se s nimi jako rovný s rovným.¹⁰

2.2 Rodič

Rodič se nedá považovat za přímého tvůrce klimatu, ale přesto do něho obvykle velmi zasahuje. Rodič očekává rovné zacházení se svým dítětem, pomoc učitele a vstřícnost při řešení problémů s chováním, zodpovědný a individuální přístup k dítěti apod. Avšak může přes své dítě ovlivňovat klima i negativně, například tím, že formuje dítě k dokonalejšímu obrazu svému, může špatně mluvit o učiteli, o škole. Rodiče ovlivňují nepřímo vztahy ve třídě. Pokud si dítě neví rady se vztahy, svěří se rodičům, jejich intervence může ještě zhoršit žákovy vztahy v třídním kolektivu.

Školní prostředí je však hlavně místem bez rodičů, kde probíhá socializace trochu jinak než v rodině. Dítě se učí spoléhat na své síly, začleňuje se do sociální skupiny svých vrstevníků, je zodpovědné za své chování. Rodiče však v tomto procesu nejsou nevitáni hosté, naopak je zde důležitá spolupráce s pedagogy, poznávání se, spřízněnost cílů.

2.3 Žák

Pojem žák můžeme vymezit jako sociální roli, kterou jedinec realizuje v určitém sociálním systému. Tato role se projevuje určitým postojem ke svým spolužákům a učitelům. Během svého působení ve škole se tato role mění, stejně tak se mění charakteristiky celých tříd v různých obdobích školní docházky.

Na začátku školní docházky jsou děti či studenti postaveni před fakt, že jsou od této chvíle součástí celku a budou se se svými spolužáky setkávat skoro denně po dobu několika let. Pro pozitivní klima a soudržnost třídy je důležité rychlé začlenění do kolektivu a vytvoření nekonfliktních vztahů. Spolu s rodinou, je třída nejvýznamnější skupina ovlivňující socializaci jedince. Pomáhá také dotvářet osobnostní rysy a posiluje sociální identitu jedince.

Zpočátku, zejména u dětí mladšího školního věku, potřebu akceptace saturuje téměř výhradně učitel, později se stává důležitým hodnotitelem třída. Mnohdy je v průběhu školní docházky status zpevňován i vystoupením proti učiteli. Nejvíce mění

¹⁰ HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3704-1.

se proměnou ve školním klimatu, jsou žáci. Strategie vedení výchovně vzdělávacího procesu, které fungovaly v páté třídě, jsou v deváté často nefunkční. I z tohoto důvodu je učitelské povolání velmi náročné.¹¹

Žákovo či studentovo postavení ve škole je exkluzivní, učitelé, ředitel, učebnice je tu kvůli němu a jeho vzdělávání. Nedá se však říci, že by všichni žáci nebo studenti chodili do škol s nadšením. Mnohé výzkumy opakovaně poukázaly na negativní vztah českých žáků k výuce a škole.

2.4 Ředitel

Ředitelé se při své práci často soustředí na žáky své školy, věnují se administrativní práci spojené s vedením školy, závažným sociálním problémům spojeným se školou jako jsou násilí, šikana, záškoláctví, zneužívání návykových látek apod. Značné úsilí vydávají na vytvoření příznivého obrazu školy v širší komunitě školy. Toto vše značí, že pro fungování školy je primární zaměřenost na žáky, i když se ne vždy tento cíl daří adekvátně naplňovat. Ředitelé se jen sporadicky zaměřují na učitele, zapomínají se intenzivněji věnovat svému učitelskému sboru. Jedním z hlavních faktorů, který stojí za opuštěním učitelského povolání, je právě nedostatečná podpora učitelů ze strany vedení školy. Ředitelé mají důležitou roli ve vedení a vývoji učitele, pomáhají vést učitele v jejich profesním začátku, vedou ty zkušenější k dosažení role učitel – expert atd. Občas však zapomínají na vzájemnou provázanost psychického a profesního vývoje učitele.

Lukas¹² uvádí, že ředitel má podstatný vliv na celkovou podobu klimatu a vnitřního sociálního prostředí školy. Klima je dle autora ovlivňováno třemi rámci – vztahovým rámcem, rámcem osobního růstu a hodnotových orientací a rámcem údržby a změny systému. Pro vnitřní sociální prostředí je stěžejní vztahový rámec, který nejvíc zahrnuje psychologické souvislosti možných interakcí ve škole.

Richards, který zaměřil svůj výzkum na prvky ředitelova chování a postoje, které začínajícím učitelům usnadňují „stávání se učiteli“, vedou k setrvání u učitelské profese a obecně zlepšují práci učitelů a práci školy jako celku. Zjistil, že pro učitele

¹¹ ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

¹² LUKAS, J. *Vztahy mezi učiteli a řediteli na základních školách – přehled relevantních výzkumů*. Studia paedagogica, Brno: MU, 2009. ISSN 1803-7437.

je nejdůležitějších pět projevů ředitelova chování: podpora učitele v otázce žákovské kázně, oceňování a respektování učitele jako profesionála, uplatňování politiky tzv. otevřených dveří – ochota naslouchat, vstřícnost, v případných sporech s rodiči žáků, stojí za svými učiteli, čestnost, spravedlivost a důvěryhodnost.

Bogler¹³ zkoumal styl ředitelova rozhodování. Respondenti vybírali jednu ze čtyř možných variant chování ředitele v té, které konkrétní situaci. Ředitel při rozhodovacím procesu využívá různé strategie. Může dělat pouze vlastní rozhodnutí bez konzultace s podřízenými, nebo může konzultovat svá rozhodnutí s podřízenými, ale rozhoduje podle sebe, anebo rozhodnutí dělá společně s podřízenými nebo pravomoci deleguje na podřízené.

Ředitel školy by měl dokázat vytvořit prostředí, které bude podporovat pozitivní vztahy všech zainteresovaných na chodu školy, měl by mít dobré a otevřené vztahy s učiteli, bez jejichž pomoci nemůže úspěšně školu vést nebo zlepšovat práci své školy. Ve vztahu mezi učiteli a vedením existuje jakési vzájemné zpětnovazební ovlivňování. Podpora učitelů ředitelem vede k podpoře ředitele ze strany učitelského sboru. To vede ke zlepšení práce celého vedení školy.¹⁴

2.5 Učitel

Učitele považujeme za nejdůležitějšího činitele klimatu školy. Učitel organizuje a plánuje výuku, své žáky vede k osvojování vědomostí, dovedností, rozvíjí jejich potřeby, schopnosti, zájmy apod. Učitel na žáky působí jako vzor dospělého člověka, a to především svými postoji, mravními zásadami, vyspělostí atd. Na vývojovém procesu žáka, zejména v dětském věku, se podílí celou svou bytostí tím, jaký je a co činí.

Učitel by neměl být pouhým zaměstnancem, ale především opravdovým učitelem ve vztahu k dětem či mládeži. Opravdový učitel naplňuje své poslání, které je pro něho zavazující a které jej povznáší a stejně tak povznáší své žáky. Učitelovo poslání je dosvědčováno trojí zodpovědností: vůči dětem, jejich rodičům a vlastnímu svědomí.

¹³ BOGLER, R. *Vliv stylu vedení na učitele uspokojení z práce, školské správy*. SAGE Journals, 2001. ISSN: 1552-3519.

¹⁴ LAZAROVÁ, B. a kol. *Pozdní sběr - O práci zkušených učitelů*, Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-206-2.

Mezi důležité aspekty, které se podílejí na kvalitě vykonávání učitelské profese, můžeme jmenovat učitelovu osobnost a její morální zakotvení.

Osobnostně postojové kvality označujeme termínem pedagogické ctnosti učitele vědomého si svého poslání. Mezi tyto ctnosti řadíme pedagogickou lásku, pedagogickou moudrost, pedagogickou odvahu a pedagogickou důvěryhodnost.

Nestačí, aby učitelství bylo posláním, ale musí být také profesně fundované. Tato profesnost se zakládá na dovednostech, znalostech, strategických projektech edukačních postupů a kompetencích. Učitelova profesnost má zakotvení v jeho kompetencích. Kompetenční výbavu tvoří oblast základní učitelovy činnosti, situovanosti, primárního výukového partnerství, sekundárního partnerství a oblast vztahu učitele k sobě samému a profesi.

2.6 Vliv učitelů na klima školy a vliv klimatu školy na učitele

Klima učitelského sboru ovlivňují do značné míry individuální znaky učitelů a jejich chování, jako jsou věk, pohlaví, angažovanost, zkušenosti a sebeúcta. Nepřehlédnutelnou roli hrají i znaky školy, její velikost, styl řízení, prostorové uspořádání, další vzdělávání učitelů, zapojení rodičů do života školy. Důležitá je také interakce a chování mezi žáky, disciplína, interakce mezi učiteli navzájem, vedením školy a učiteli, zda zde panuje respekt, spolupráce a kolegiálnost.

Klima školy, jednoznačně ovlivňuje klima učitelského sboru. Podle Urbánka¹⁵ můžeme uvést i opačnou vazbu, je to učitelský sbor, který má ve srovnání s ostatními subsystémy nejvýznamnější potenci ovlivňovat, spoluvytvářet a měnit celkové klima školy. Z toho důvodu se zabýváme faktory, které na něj působí.

Osobnost učitele je zcela zásadním faktorem, který se spolupodílí na tvorbě kvality klimatu, a to na úrovni všech subsystémů. Učitel je tradičně považován za hlavního činitele ve vzdělávání a předávání poznatků a je to právě osobnost učitele, která má v tomto procesu výchovy a vzdělávání rozhodující roli.

Učitelé se profesně vyrovnávají s řadou poměrně nových nároků, které jsou na ně kladeny v důsledku proměn společenského prostředí. Do funkcí školy se promítají

¹⁵ URBÁNEK, P. *Měření klimatu školy a učitelského sboru v českém prostředí základní školy*. In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání*. 11. Výroční mezinárodní konference ČAPV. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2003.

aktuální očekávání a potřeby společnosti, do realizace výuky vstupuje poměrně prudký technologický rozvoj, důraz je kladen na celoživotní vzdělávání, u žáků dochází ke změně uznávaných hodnot, a to včetně chápání autority. To vše determinuje učitelské povolání.

Učitelská profese se neomezuje pouze na prostory školy a tam strávenou pracovní činnost. Mnozí učitelé vykonávají i další činnosti mimo školu, o víkendech nebo po večerech. Jedná se například o kulturní akce pořádané školou, sportovní aktivity, opravování úkolů, přípravu na výuku, přípravu různých dokumentů a podkladů apod. Práce učitele je závislá na specifickém průběhu školního roku, kdy se některé události odehrávají jednou nebo nejvýš párkrát do roka. Mezi tyto události můžeme počítat například přijímací řízení, maturity, tvorby rozvrhu, tvorba ročního plánu, pedagogické rady. Významnou roli v práci učitele hrají též nepředvídatelné události, které je potřeba operativně řešit.¹⁶

Zvláštním rysem profesních dovedností učitele je interaktivní povaha, kdy učitel musí při svém jednání během hodiny neustále reagovat na měnící se podmínky a okolnosti, které se dají jen těžko předvídat. Učitel během jedné vyučovací hodiny vstupuje až do dvou set neplánovaných interpersonálních interakcí se žáky, od prostého kontaktu očima až po vážné kázeňské konflikty.¹⁷

K vytvoření pozitivního klimatu učitelského sboru přispívají pozitivní vztahy, a to nejen na pracovišti, ale také v soukromém životě. Mnohé výzkumy poukázaly na to, že hlavním účinným faktorem, který dokázal zlepšovat nebo zhoršovat pracovní výkon zaměstnanců, byly mezilidské vztahy. Ve vztazích mezi učiteli se odráží problémy s kolegy jako je přerušování a zbytečné otázky na poradách či existence skupin vytvářejících tlak na vedení školy. Důležitá je spolupráce mezi kolegy při tvorbě rozvrhů nebo pracovních plánů, stejně tak jako vstřícná atmosféra s pochopením pro slabé stránky kolegů.

Pokud se učitelé navzájem znají, respektují a mají mezi sebou přátelské vztahy, jsou schopni řešit případné problémy či konflikty věcně a snáze najdou optimální řešení.

¹⁶ KOHNOVÁ, J. *Sborník z konference Profesní rozvoj učitelů*, KREACE Praha, 2012. ISBN 978-80-7290-548-5.

¹⁷ GILLERNOVÁ, I. a L. KREJČOVÁ. *Sociální dovednosti ve škole*, Havlíčkův Brod: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9.

Nepříznivé vztahy, kde dochází k častým konfliktům mezi jednotlivými členy učitelského sboru, působí negativně na klima a jsou jednou z hlavních příčin stresu učitelů.

Učitelská profese je spojena se zvýšenou psychickou zátěží spolu se zvýšeným výskytem rizikových faktorů vzniku kardiovaskulárních onemocnění a dalšími zdravotními riziky. Mezi rizikové faktory podílející se zvýšenou měrou na vysoké psychické pracovní zátěži můžeme zařadit nedostatečné společenské i finanční ocenění, nejistotu práce, tlak na stálou přítomnost ve škole bez ohledu na osobní či zdravotní důvody, fyzikální faktory jako hluk atd. Toto vše se následně projevuje sníženou pozorností, zvýšeným pocitem zodpovědnosti, což se odráží v motivaci k práci, vztazích na pracovišti, ve zdravotních i pracovních rizicích, únavě, napětí, poklesu pracovní výkonnosti apod. Kumulace stresových faktorů a jejich trvání po určitou dobu, spolu s deziluzí, může vést až k tzv. syndromu vyhoření.

Syndrom vyhoření považujeme za konečnou fázi dlouhodobého procesu, na jehož začátku je veliké nadšení, ponoření do hloubky problému, výrazná snaha o jeho řešení. Často se však učiteli nedostává dostatečné odezvy, nedostává se mu tolik úspěchu, kolik by potřeboval, až jeho nadšení pro věc postupně slábne a na konci je diagnostikován syndrom vyhoření.

Tento proces probíhá u každého člověka jinak, avšak existují určité společné znaky. Je to soubor fyzických a psychických projevů, vnitřní prožitek stavu vyčerpání. Učitelé, kteří trpí tímto syndromem, často popisují, že ztratili veškeré emoce, chybí jim chuť do života, jsou unaveni a každý pohyb jim činí nesmírné potíže. K problému, do kterého na začátku šli s takovou silou a nadšením, nemají sílu se vrátit. Mezi emoce, které uvádí, patří prázdnota, absolutní lhostejnost a pak jsou to negativní emoce. Vliv na tento syndrom však nemají pouze osobní dispozice, ale i nejbližší okolí, rodina či pracoviště. Lidé, kteří se pohybují v blízkosti učitele, mohou buď přispět k vytvoření syndromu vyhoření, nebo mu naopak pomoci, aby k němu nedošlo.

3 Vzdělávání v prostředí výkonu trestu

Nárůst kriminality je v současné době jeden z nejzávažnějších celospolečenských problémů, na jehož řešení spolupracuje více odborníků z vědeckých disciplín, jako je psychiatrie, psychologie, sociologie, kriminologie a jiné. Ve spojení s edukací můžeme jmenovat též penitenciární pedagogiku nebo etopedii, které se rovněž snaží redukovat negativní sociální jevy ve společnosti, jež se projevují maladaptivním životním směřováním některých jedinců.

Vzdělávání a gramotnost se od nepaměti přikládá zásadní význam pro nápravu vězněných osob. Odsouzeným v průběhu výkonu trestu odnětí svobody není omezeno právo na vzdělání. Naopak, vzdělání je chápáno, jako jeden z důležitých a účinných resocializačních činitelů, který pomáhá odsouzeným v návratu zpět do společnosti. Vězeňské prostředí má své odlišnosti a specifika, přesto je cílem Vězeňské služby ČR včetně soukromých subjektů působících ve vězeňském vzdělávacím systému, poskytování kvalitního vzdělání, které umožní vězněným osobám obstát na pracovním trhu a získat po skončení výkonu trestu odnětí svobody stabilní zaměstnání.

Vzdělávání bychom měli chápat jako jeden z prostředků naplnění hlavních zásad výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělávání vězněných osob je součástí individuálního programu zacházení, který je stanoven pro každého odsouzeného. Vzdělávacími aktivitami programu zacházení jsou dle vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody:

- a) vzdělávání realizované či organizované středním odborným učilištěm
- b) vzdělávání kontrolované či vedené zaměstnanci oddělení výkonu trestu
- c) vzdělávání v korespondenčních kurzech či v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky¹⁸

Vzdělávání vězněných osob můžeme rozdělit podle kritéria formálnosti na formální a neformální. Formální vzdělávání může být ve věznicích zajišťováno dohodou Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, navázáním

¹⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. 1999.

spolupráce se soukromým školským zařízením a akreditovanými kurzy organizovanými jednotlivými školskými vzdělávacími zařízeními Vězeňské služby České republiky.

Zde je nutno podotknout, že zavádění vzdělávacích aktivit klade na věznice a jejich prostorové možnosti velké nároky, což v současné době, kdy je hlavním úkolem vzrůstající počet odsouzených ve věznicích především ubytovat, může být velký problém. Rovněž nemalým problémem je personální zajištění těchto aktivit, a to zejména z toho důvodu, že ač je na zaměstnance, kteří vzdělávací aktivity ve věznicích vedou, kladen kvalifikační požadavek pedagogického vzdělání, nejedná se o jejich hlavní pracovní náplň, a realizace těchto aktivit se v přeplněných věznicích dostává do pozadí za požadavky, které klade zajištění bezpečnosti a realizace zákonných práv a povinností vězňených osob.

3.1 Vzdělávání v rámci programu zacházení

Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody je realizováno v rámci programu zacházení, pomocí kterého se na odsouzeného po dobu výkonu trestu působí. Program zacházení je zpracováván v případě, že odsouzený vykonává trest odnětí svobody alespoň po dobu 3 měsíců. Na základě informací o odsouzeném a možnostech věznice se program zacházení snaží reagovat na individuálně specifické potřeby jednotlivých odsouzených tak, aby bylo dosaženo společensky žádoucího cíle v oblasti reintegrace a resocializace odsouzeného. Odsouzený má možnost zvolit si z těch programů, které věznice považuje za vhodné a které je schopna pomocí svých zaměstnanců zajistit. Pokud si odsouzený žádný z nabízených programů nezvolí, účastní se minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem věznice. Každý program zacházení obsahuje cíl a jednotlivé aktivity, které v dílčích oblastech směřují k naplnění cíle programu zacházení.

Podle zásad obecné pedagogiky, by měl být cíl programu zacházení reálný, a tudíž měřitelný a hodnotitelný, poskytovat pedagogickou orientaci vychovávajícím a vychovávaným, motivovat ke zvýšenému úsilí, proto se programy zacházení i jejich cíle dle možností věznice, stanovují individuálně. Cíle programu zacházení můžeme rozdělit podle délky trvání na dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé. Program zacházení obsahuje pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci. Všechny aktivity programu zacházení mohou být realizovány jako skupinové či individuální,

případně se mohou obě tyto formy působení kombinovat. Naplnění cíle programu zacházení se u každého odsouzeného pravidelně ve stanovených termínech hodnotí. Stejně tak i plnění dílčích cílů jednotlivých aktivit programu zacházení. Při hodnocení programu zacházení se současně aktualizuje v souladu se změnami v jednání a chování odsouzeného, změnami v oblasti rizik a potřeb a vývojem osobnosti, které akcentují především společenské hledisko působení na odsouzené. Úspěšnost plnění programu projednávají s odsouzeným odborní zaměstnanci výkonu trestu.

Mezi odborné zaměstnance tvořící ucelený a funkční celek, kteří se podílejí na tvorbě a naplňování programu zacházení, soustavně a pedagogicky působí na odsouzené, řadíme:

Speciálního pedagoga – s psychologem a vychovatelem se podílí na tvorbě programů zacházení a odpovídá za jejich zpracování. Zajišťuje metodické vedení a činnost jemu podřízených vychovatelů. Prostřednictvím vedení zájmových kroužků a volnočasových aktivit se podílí na programech zacházení.

Vychovatele – je v každodenním kontaktu s odsouzenými a podílí se na zajištění jejich práv. Je základním subjektem programu zacházení. Pedagogicky působí na odsouzené, motivuje je k plnění povinností, které vyplývají z programu zacházení. Jeho snahou je docílit u odsouzeného určitou sebereflexi vlastních postojů a názorů v procesu resocializace.

Psychologa – hlavní náplní psychologa je zpracování psychologických vyšetření, psychologické poradenství a psychoterapie.

Sociálního pracovníka - na základě požadavků jednotlivých odsouzených poskytuje sociální poradenství a relevantní informace sociálně – právního charakteru. Úzce spolupracuje s Českou správou sociálního zabezpečení, s probační a mediační službou, s úřady práce, s městskými a obecními úřady, azylovými domy, armádou spásy.

Z hlediska výchovně vzdělávacího působení na odsouzené, je třeba vzít v úvahu, že v prostředí věznice se na učitele zvyšuje tlak z důvodu dodržování technických, organizačních a bezpečnostních zásad. Jedná se například o pohyb pedagogů v prostorách věznice, tedy mezi vězněnými osobami, nebo způsob rychlého přivolání příslušníků Vězeňské služby České republiky z důvodu provedení zákroku při vzniklém ohrožení bezpečnosti osob či objektové bezpečnosti. Tyto zásady napomáhají

předcházení mimořádným událostem, které spočívají v ohrožení bezpečnosti, života a zdraví osob, a jejichž riziko je v prostředí výkonu trestu trvale zvýšené. Toto je možná jedním z důvodů nedostatku vzdělaných pedagogů, kteří jsou ochotni takové riziko akceptovat a pracovat v tomto prostředí.

3.2 Doplnění základního vzdělání a další formální vzdělávání

Rada vězněných osob neměla před nástupem do výkonu trestu ukončené základní vzdělání. V minulosti byl značný počet nigramotných nebo pologramotných odsouzených. Důraz se kladl především na kurzy čtení a psaní pro nigramotné a kurzy k doplnění znalostí na úrovni základních škol s možností získání vysvědčení o ukončení základní docházky. Počet vězněných osob bez vzdělání byl v roce 2014 0,24 % z celkového počtu 16 433 vězněných osob. Nedokončené základní vzdělání mělo 2,22 % vězněných osob.¹⁹ Pro výuku v rozsahu základní devítileté školy byly vytvořeny kurzy dokončení základního vzdělávání. Vězeňská služba nemá potřebnou akreditaci Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Absolvování tohoto kurzu není formálně dokládáno žádným závěrečným vysvědčením nebo dokladem.

Vzhledem ke skladbě vězeňské populace je nejširší nabídka možností pro vězněné osoby v oblasti sekundárního vzdělávání, kde se nabídka vzdělávání především v učňovských oborech snaží reflektovat na poptávku na trhu práce s tím, že zároveň musí vycházet ze schopností a mnohdy nepříliš kvalitně založených vědomostí a motivace osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro ilustraci uvedme, že dle statistických údajů z roku 2014 disponuje dokončeným základním vzděláním 44,37 % vězněných osob a vyučeno bez maturity je 37,75 % vězněných osob, střední odborné a všeobecné vzdělání mělo 7,23 % a vysokoškolské vzdělání splnilo 1,55 % z vězněné populace. Z vysokoškolsky vzdělaných osob má ukončené vzdělání nejvíce osob v magisterském oboru a to 0,44 % vězněných osob.²⁰

Vzdělávání zajišťuje Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR, které je v souladu se školským zákonem zřízeno nařízením ministra č. 1/2007, jako organizační jednotka Vězeňské služby ČR. Ředitelství této organizační jednotky je v Praze. Odloučená pracoviště, která zajišťují vzdělávání osob ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu

¹⁹ *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2014*. [online]. [cit. 2016-12-12]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/>.

²⁰ *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2014*. [online]. [cit. 2016-12-12]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/>.

odnětí svobody byla zřízena ve věznicích Pardubice, Heřmanice, Rýnovice, Plzeň, Světlá nad Sázavou, Valdice a Všehrady. V těchto vzdělávacích střediscích jsou vzdělávání odsouzení v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Jednotlivými kategoriemi jsou: odsouzení mladiství nebo osoby věkem blízké mladistvým, odsouzené a mladistvé ženy, odsouzení muži.

Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR disponuje 9 školskými vzdělávacími středisky, která jsou umístěna v jednotlivých věznicích, kde je výuka vykonávána. Tato školská zařízení nabízejí dvouleté a tříleté učební obory, převážně z oblasti strojírenské, stavební a montážní, ale také šití prádla a práce ve stravování. Organizovány jsou též kvalifikační kurzy v různé délce a různého zaměření.

Odsouzení musí splnit požadavky k přijetí, mezi které patří dle typu školy: řádně vyplněná a zasláná přihláška, ukončené základní vzdělání, odsouzení typu dohled, dozor, ostraha, zvýšená ostraha (dle typu diferenciací, kterou daná věznice nabízí), umístění do věznice požadovaného Školního vzdělávacího střediska, souhlas lékaře a ředitele věznice. Mezi pomocné kritérium patří délka zbývajících trestu. Pouze jedno Střední odborné učiliště nabízí možnost vzdělání odsouzeným ženám, a to ve Věznici Světlá nad Sázavou, kde jsou ženám nabízeny učební obory Šití prádla, Provozní služby a rekvalifikační kurzy Českého jazyka pro cizince, Anglického jazyka, Výpočetní techniky a Trénování paměti.

Vzdělávání odsouzených mladistvých mužů nebo osob blízkých tomuto věku probíhá v jediné věznici. Věznice Všehrady je jediná věznice v České republice, která je svou profilací určena k výkonu trestu odnětí svobody této kategorie odsouzených. V roce 1990 zde bylo zřízeno Školské vzdělávací středisko pro mladistvé. V roce 2005 bylo po rozsáhlé rekonstrukci rozšířeno vzdělávání mladistvých na 7 akreditovaných učebních oborů. Učebními obory jsou: stavební výroba, sadovnické a květinářské práce, zpracování dřeva, elektrotechnická výroba, strojírenská výroba, provoz společného stravování, malířské a natěračské práce.

Pro vzdělávání mužů bylo zřízeno pět samostatných Školských vzdělávacích středisek ve věznicích Plzeň, Heřmanice, Pardubice, Rýnovice a Valdice. Mezi učební obory, které mohou odsouzení muži ve věznicích navštěvovat podle toho, jakými daná věznice disponuje, můžeme jmenovat: výroba konfekce, strojírenská výroba, zámečnick,

obrábění kovů a obráběč kovů. Dále mohou navštěvovat kurzy: základní školy, výtvarného zpracování keramiky, malířských a natěračských prací, pečovatelský kurz, kurz anglického jazyka, základů počítačové techniky, český jazyk pro cizince, německý jazyk atd.

Vedle těchto Školských vzdělávacích středisek působí v oblasti vzdělávání vězněných osob i soukromé externí subjekty. Z dokladů o vzdělání nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají právo studium dokončit v příslušné škole.

Učební obory a kurzy by měly v ideálním případě kopírovat požadavky trhu práce, možnosti věznice, specifika pracovního trhu v místě věznice, možnosti samotné věznice stran zaměstnávání vyučeného vězně a v neposlední řadě je třeba zohlednit schopnosti a osobnostní charakteristiky každého vězně individuálně. Specifikem této formy studia je, že odsouzení zařazení do denního studia jsou ze zákona posuzováni jako odsouzení zařazení do práce, nejsou tedy povinni hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody po dobu, kdy jsou zařazení do vzdělávacího programu s dobou výuky nejméně 21 hodin týdně.

Terciální vzdělávání je realizováno formou korespondenčních kurzů, které využívá pouze nízký počet vězněných osob. V bakalářském oboru kombinovanou formou lze studovat díky smlouvě mezi Vazební nemocnicí Praha – Ruzyně a Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy.

Kontrolní činnost nad soukromými subjekty organizující výuku ve vězeňských zařízeních má ve své pravomoci Česká školní inspekce. Kontrolní pravomoc nad Středním odborným učilištěm Vězeňské služby ČR je přenesena nařízením ministra na Generální ředitelství vězeňské služby ČR. V současné době Generální ředitelství

vězeňské služby ČR nedisponuje vhodným orgánem, který by kontrolní pravomoc prakticky vykonával a Česká školní inspekce ČR není ke kontrole oprávněna.²¹

²¹ Ministerstvo spravedlnosti České republiky.: *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Praha: 2015. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/>.

II. Praktická část

4 Specifika výzkumu

Prostředí běžných škol bylo ovlivněno věkovým složením učitelů, kde převládali učitelé s délkou praxe kolem 20 let a bylo zde jen malé množství začínajících učitelů, věkový průměr byl 43 let. Prostředí učiliště ve výkonu trestu odnětí svobody se vyznačovalo velkým množstvím externistů, kteří ve škole působili pouze na zkrácený úvazek a větším počtem začínajících učitelů s délkou praxe do 3 let.

4.1 Cíl výzkumu

Tato výzkumná studie se zabývá srovnáním klimatu učitelského sboru dvou středních odborných učilišť ve vězeňském prostředí s klimatem dvou učitelských sborů v prostředí běžného středního odborného učiliště. Povolání učitele je sociálně i personálně náročné, učitel je v denním kontaktu nejen se svými žáky, se svými nadřízenými a řadou svých kolegů, jak jsme si popsali v předchozích kapitolách této práce. Klima učitelského sboru je proměnná veličina vyjadřující kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů fungujících uvnitř tohoto sboru, tak jak ho učitelé vnímají. Věříme, že výsledky šetření klimatu učitelského sboru můžou přinést užitečné informace o tom, jak učitelé vnímají a hodnotí vztahy ve škole, manažerskou činnost a způsoby řízení školy. Zajímalo nás rovněž, do jaké míry ovlivňuje vězeňské prostředí a práce s vězněnými osobami klima učitelského sboru.

4.2 Výzkumné otázky

Klademe si následující otázky:

1. Ovlivňuje prostředí věznice klima učitelského sboru?
2. Jsou konfliktní situace mezi učiteli a žáky srovnatelné v obou prostředích?
3. Jsou vztahy mezi kolegy ovlivněny prostředím věznice?

4.3 Výzkumná metoda

Zvolili jsme výzkumnou metodu dotazníkového šetření, která se jeví jako nejvýhodnější k získání potřebných dat od respondentů a jejich následného vyhodnocení. K tomu jsme použili standardizovaný dotazník, který používá posuzovacích škál. Dotazník jsme

upravili pro naše potřeby. Vynechány byly otázky týkající se spolupráce rodičů se školou, a to z důvodu prostředí, ve kterém jsme výzkumné šetření prováděli.²²

Dotazník respektuje subjektivní charakter zjišťovaných dat, má povahu nástroje pro sběr hromadných, srovnatelných výpovědí a škály dovolují kvantifikaci získaných dat. Výzkum byl zaměřen na zjištění situace pedagogických pracovníků ve dvou Středních odborných učilištích v prostředí výkonu trestu odnětí svobody a ve dvou Středních odborných školách mimo vězeňské prostředí.

Dotazník obsahuje 20 otázek, hodnocených čtyřmi stupni: *zřídka, občas, často, velmi často*. Úvod dotazníků je zaměřen na obecné údaje jako věk či pohlaví. Následující otázky jsou rozděleny do čtyř komponent klimatu podle zaměření.

Měřené oblasti jsou:

Hodnocení vedení školy – ve vztazích učitelů k vedení školy jsme zejména zjišťovali, zda vedení školy nevytváří překážky, které by bránily učitelům v práci, zda dostatečně oceňuje práci učitelů a též zda formuluje srozumitelně své požadavky.

Vztahy s kolegy – otázky jsou zaměřeny na vztahy mezi učiteli, respekt k práci kolegů, vzájemnou pomoc a přátelské vztahy.

Stres spojený s výukou – otázky této části dotazníku jsou zaměřeny na spokojenost s materiálním zabezpečením výuky, množstvím času na školní přípravu, a rovněž na to, zda učitelé mají pro svou práci jasně nastavené hranice, které je důležité dodržovat.

Konflikt s žáky – poslední část dotazníku se zaměřila na to, zda mezi vyučujícími a žáky nevznikají konflikty. Ptali jsme se také na agresivitu žáků, sexuální narážky či vulgaritu ze strany žáků a strach učitele z některých žáků.²³

4.4 Výzkumný vzorek

Sběr dat pro tento výzkum probíhal na čtyřech Středních odborných učilištích. K výzkumu byly vybrány školy se stejným zaměřením a obdobnými učebními obory. Za účelem zjištění specifík učitelského klimatu byly vybrány ke srovnání čtyři

²² *Dotazník klimatu učitelského sboru* [online]. [cit. 2016-14-05].

http://www.nuv.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/B1_16_dotaznik_KUS.pdf.

²³ *Dotazník klimatu učitelského sboru* [online]. [cit. 2016-14-05]. Dotazník v úplném znění dostupný z WWW: <https://www.zskosariska.cz/soubor/klima-sboru/>.

výzkumné vzorky. Výzkumu se zúčastnilo 80 pedagogů, kteří zodpověděli všechny otázky.

ESOZ Chomutov

Střední odborná škola energetická a stavební, Obchodní akademie a Střední zdravotnická škola, Chomutov (dále jen ESOZ Chomutov), příspěvková organizace vznikla k 1. září 2012. Zřizovatelem školy je Ústecký kraj. Prestižní titul a certifikát Páteří škola Ústeckého kraje nese škola již od 8. 12. 2010.

Škola poskytuje střední vzdělávání ukončené výučním listem a střední vzdělávání s maturitní zkouškou v sektoru energetiky, elektrotechniky a strojírenství, v oblasti požární ochrany, bezpečnosti a ochrany obyvatel a v kompletní nabídce oborů vzdělání pro sektor stavebnictví, v oblasti ekonomické, zdravotnické a sociální péče. V současné době se v oborech vzdělávání ukončených závěrečnou zkouškou nebo maturitní zkouškou připravuje na povolání zhruba 1450 žáků. Kromě toho škola ročně proškolí a vzdělá zhruba 200 účastníků systému dalšího vzdělávání. Využití personálních i výrobních kapacit školy doplňuje oblast produktivních prací a hospodářské činnosti, jejíž výsledky slouží k podpoře vlastního vzdělávacího procesu. Zájemcům je k dispozici kvalitní ubytování ve vlastních domovech mládeže hotelového typu a též stravování ve dvou moderních školních jídelnách.

Výzkum probíhal na Střední odborné škole energetické a stavební, kde je v současné době 43 vyučujících, z toho 22 mužů a 21 žen. Výzkumu se účastnilo 20 vyučujících z toho 12 mužů a 8 žen.

ISŠ Jirkov Rakovník

Integrovaná střední škola (dále jen ISŠ Jirkov Rakovník) vznikla v roce 1994 sloučením Středního odborného učiliště a Rodinné školy. Právnícká osoba vykonává činnost střední školy v souladu se zápisem do rejstříku škol a školských zařízení.

Škola poskytuje v denní formě střední vzdělání s výučním listem v oborech Kuchař – číšník, Kominík, Truhlář, Zedník. Maturitní zkoušku je zde možné vykonat ve čtyřletém oboru Cestovní ruch a v nástavbovém oboru Podnikání. V současné době se v jedenácti třídách vzdělává 239 žáků, z toho 74 v nástavbové formě. Zájemcům je k dispozici

ubytování ve vlastním domovu mládeže hotelového typu a též stravování ve školní jídelně.

Na škole v současné době pracuje 23 učitelů, z toho 18 žen a 5 mužů. Výzkumu se účastnilo 20 vyučujících, z toho 15 žen a 5 mužů.

SOU Vinařice

Střední odborné učiliště Vinařice (dále jen SOU Vinařice) vzniklo v roce 2007 jako projekt spolupráce soukromého vzdělávacího subjektu s Věznicí Vinařice. Působí v pronajatých prostorách přímo v areálu Věznice Vinařice. Škola nevybírá školné a je misijním projektem převážně pro zdravotně postižené studenty. Škola má zřízené též speciální třídy a praktickou školu kde u všech studentů byly diagnostikovány speciální vzdělávací potřeby, jsou vyučováni podle Individuálních vzdělávacích programů. Vzdělávají se zde studenti se speciálními vzdělávacími potřebami. Kromě individuálně integrovaných studentů v běžných třídách a skupinově integrovaných studentů ve speciální třídě pro studenty se zdravotním postižením, tvoří velmi početnou skupinu i studenti se zdravotním znevýhodněním a studenti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Střední odborné učiliště realizuje vzdělávání denní formou podle školních vzdělávacích programů. Jedná se o tříleté vzdělávání v oborech Zednické práce, Malířské a natěračské práce, Stravovací a ubytovací služby a o dvouleté vzdělávání v oborech Zahradnická výroba a Práce ve stravování.

V současné době se vzdělává ve třinácti třídách 304 žáků. Vzdělávání je specifické v tom, že probíhá v prostorách Věznice Vinařice a žáci jsou složeni z řad odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Na škole je zaměstnáno 43 učitelů, z nichž někteří nepracují na plný úvazek. Výzkumu se zúčastnilo 20 vyučujících, z toho 18 žen a 2 muži.

SOU Nové Sedlo

Střední odborné učiliště Nové Sedlo (dále jen SOU Nové Sedlo) vzniklo, jako rozšíření nabídky vzdělávání SOU Vinařice ve Věznici Nové Sedlo u Žatce. Působí v pronajatých prostorách přímo v areálu Věznice Nové Sedlo. Hlavní myšlenkou školy je integrovaný výchovně vzdělávací projekt ve spolupráci věznice a školy. Dnem 1. 9. 2011 Věznice Nové Sedlo zahájila výuku odsouzených ve třech tříletých oborech: Malířské a

lakýrnické práce, Zednické práce a Stravovací a ubytovací práce. Ve škole je zaměstnáno 21 učitelů, z nichž někteří jsou externisté. Výzkumu se účastnilo 20 učitelů, z toho 11 žen a 9 mužů.

5 Výsledky výzkumu

Vyhodnocení výzkumu je rozděleno do čtyř hlavních skupin, a to podle charakteru otázek dotazníku. Každá hlavní skupina se skládá z 5 otázek zaměřených na zkoumané téma. Při vyhodnocení jednotlivých položek dotazníku uvedeme výčet a stručný komentář odpovědí na jednotlivé otázky a výsledky pro názornost zobrazíme v grafech. Odpovědi jsou uvedeny v procentuálním vyjádření jednotlivých odpovědí, nevyjadřují počet respondentů, kteří na danou otázku odpověděli. Dotazník je uveden v příloze.

5.1 Hodnocení vedení školy

Jak jsme popsali v předešlých kapitolách, ředitel školy je jednou z důležitých součástí klimatu učitelského sboru. Praktické techniky vedení školy zapadají do celé mozaiky manažerských dovedností, mezi které patří dovednost tvorby strategického rámce školy, dovednost shromáždit ve svém týmu co nejlepší učitele, co nejkvalitnější pracovníky, také je ve škole udržet a správně motivovat. Dobří učitelé jsou klíčovým zdrojem úspěchu školy. Je potřeba naučit se je účinně vést a řídit.

Jednou z technik správného vedení podřízených je motivační rozhovor. Cílem takového rozhovoru je zvýšit učitelovo sebeuvědomování, napomoci mu k přebírání vlastní zodpovědnosti za své konání a plnění cílů, zvyšovat jeho schopnosti pro řešení budoucích problémů, ale také třeba zlepšovat komunikační dovednosti. Důležité je též využívat kladné aspekty pochvaly, mezi které patří například to, že pochvala motivuje, zlepšuje vzájemné vztahy, brání tomu, aby měli lidé pocit, že je jejich práce považována za samozřejmost.

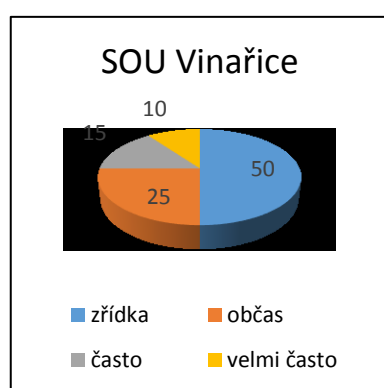
Další technikou je kritika, která slouží k poukazování na chyby, nápravu nedostatků a zlepšování výkonu. Účelem konstruktivní kritiky je pomoci lidem pochopit a přijmout chyby, kterých se dopustili a přijmout taková opatření, aby se tyto chyby už v budoucnu neopakovaly. Při destruktivní kritice jde hlavně o zneužití moci. Nadřízení si často ventilují na lidech podráždění, vzbuzují v podřízených pocit nedostatečnosti, slabosti či ponížení, snaží se prosadit vůči nim svou vůli. Proto jsme tuto část dotazníku zaměřili právě na hodnocení vedení školy ze strany učitelů.

U respondentů jsme zjišťovali, zda musí vykonávat činnosti, které jim překážejí v jejich práci (graf č. 1 – č. 4). Zmíníme se také o tom, jak učitelé vnímají vedení školy (graf č.

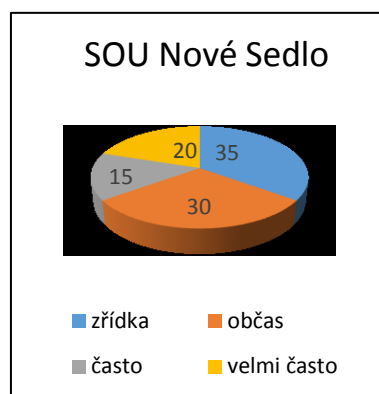
5 – č. 8), vysvětlení kritiky práce vedením školy (graf č. 9 – č. 12) a formulování úkolů (graf č. 13 – č. 16).

Musíte v práci vykonávat činnosti, které Vám překážejí ve Vaší pedagogické práci?

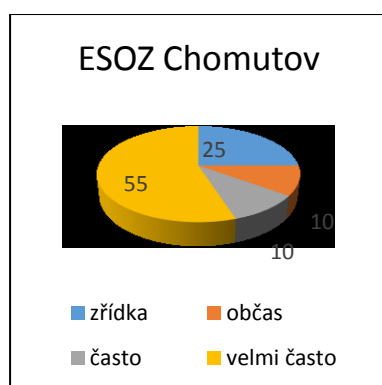
V grafech č. 1, 2, 3 a 4 vidíme poměrně velký rozdíl v odpovědích. Zatímco 50 % pedagogů SOU Vinařice a 35 % pedagogů SOU Nové Sedlo odpovědělo, že musí dle jejich názoru vykonávat činnosti, které by jim překážely v pedagogické práci „zřídka“, 55 % pedagogů ESOZ Chomutov a 65 % ISŠ Jirkov Rakovník si myslí, že takovéto činnosti musí vykonávat „velmi často“. Pouze čtvrtina chomutovských a desetina rakovnických učitelů odpověděla, že takové činnosti musí vykonávat „zřídka“. Poměrně častou odpovědí jsou u vzorků z vězeňského prostředí odpovědi „občas“, v SOU Vinařice tak odpovědělo 25 % dotázaných, v SOU Nové Sedlo dokonce 30 %. Ve vzorku ESOZ Chomutov, tak odpovědělo pouze 10 % dotázaných a v ISŠ Jirkov Rakovník 15 % dotázaných.

Graf č. 1

Graf č. 2

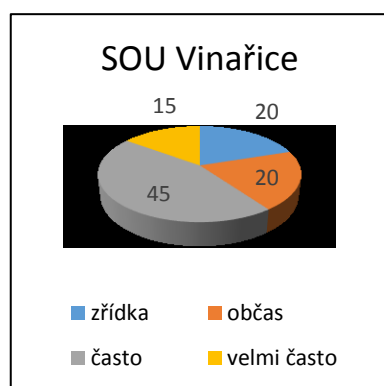
Graf č. 3

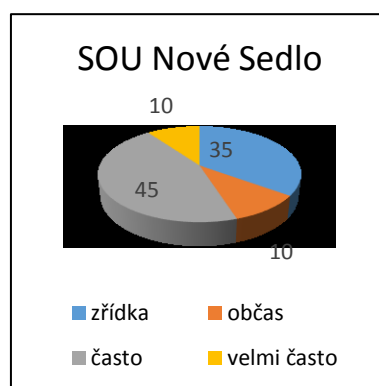
Graf č. 4

Cítíte, že vedení školy oceňuje Vaši práci?

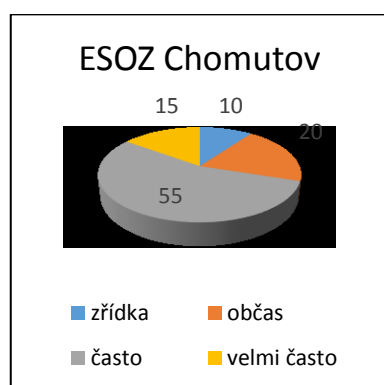
Nejčastěji uvedená odpověď ve vzorcích z vězeňského prostředí byla „často“, uvedlo ji shodně 45 % dotázaných. O 10 % více dotázaných tuto odpověď uvedlo ve vzorku ESOZ Chomutov, oproti tomu ve vzorku ISŠ Jirkov Rakovník to byla nejméně uváděná odpověď (15 %). V této otázce vyšel dále rozdílný výsledek u ISŠ Jirkov Rakovník oproti všem ostatním školám v tom, že 45 % dotázaných má pocit, že jsou vedením školy oceňováni za práci „velmi často“, naproti 15 % SOU Vinařice a ESOZ Chomutov a 10 % SOU Nové Sedlo. Pouze 10 % respondentů ESOZ Chomutov uvedlo, že vedení školy oceňuje jejich práci „zřídka“. V SOU Nové Sedlo takto odpovědělo 35 % dotázaných a shodně po 20 % ve zbývajících školách. Výsledky jsou zobrazeny v grafech č. 5, 6, 7 a 8.

Graf č. 5

Graf č. 6

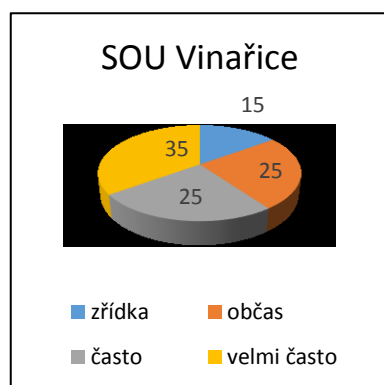
Graf č. 7

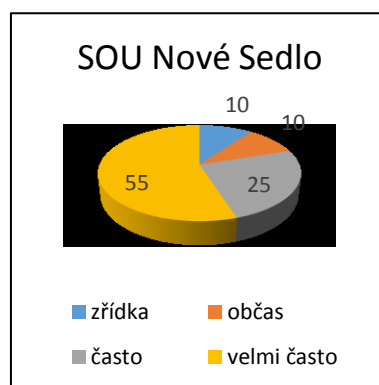
Graf č. 8

Vysvětluje ředitel/ka dostatečně, proč kritizovala práci některého učitele?

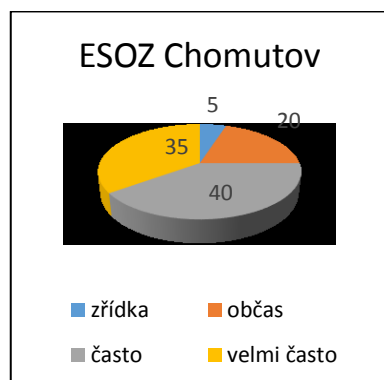
Z níže uvedených grafů č. 9, 10, 11 a 12 vyplývá, že nejspokojenější s vysvětlením kritiky ředitele/ky k práci některého učitele jsou pedagogové SOU Nové Sedlo, kteří uvedli odpověď „velmi často“ v 55 %, oproti ostatním učitelům ve všech zbývajících vzorcích. Ve vzorku SOU Vinařice a ESOZ Chomutov se tato odpověď vyskytla shodně v 35 % a v ISS Jirko Rakovník ve 45 %. Větší zastoupení negativních odpovědí „zřídka“ můžeme vidět ve výzkumném vzorku SOU Vinařice (15 %) a SOU Nové Sedlo (10 %), zatímco učitelé z ESOZ Chomutov a ISS Jirkov Rakovník takto odpověděli pouze v 5 %.

Graf č. 9

Graf č. 10

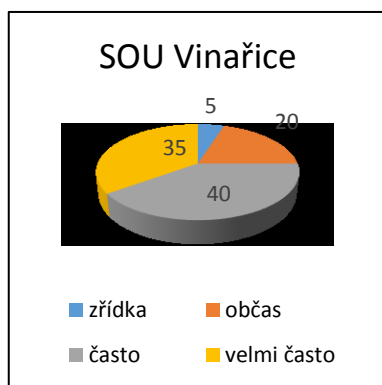
Graf č. 11

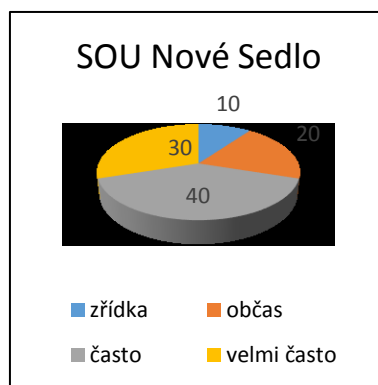
Graf č. 12

Umí vedení školy dobře formulovat úkoly, které vyžaduje od učitelů?

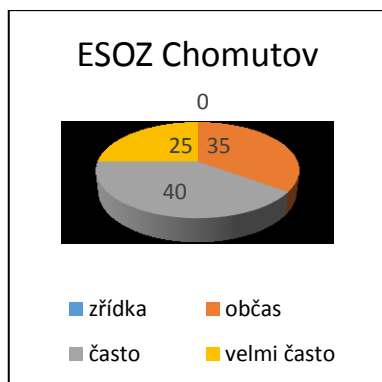
V grafech č. 13, 14, 15 a 16 vidíme, že se oba výzkumné vzorky z prostředí věznic téměř shodují v odpovědích. V SOU Vinařice odpovědělo 5 % dotázaných „zřídka“, v SOU Nové Sedlo 10 %, v ISS Jirkov Rakovník 10 %, kdežto ve výzkumném vzorku ESOZ Chomutov žádný respondent neuvedl odpověď „zřídka“. V ISS Jirkov Rakovník nikdo neodpověděl „občas“ v ESOZ Chomutov naopak tuto odpověď uvedlo 35 % oslovených a v obou vzorcích z vězeňského prostředí shodně 20 %. Odpověď „často“ uvedlo 40 % dotázaných ve vzorcích SOU Vinařice, SOU Nové Sedlo a v ESOZ Chomutov, ve vzorku ISS Jirkov Rakovník takto odpovědělo 55 % respondentů.

Graf č. 13

Graf č. 14

Graf č. 15

Graf č. 16

5.2 Vztahy s kolegy

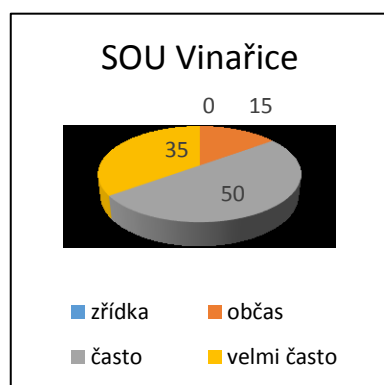
Sociální vztahy jsou součástí vnějšího světa člověka, tím se stávají objektivním faktorem v jeho jednání. Lidé na sebe vzájemně reagují, komunikují spolu, záleží jim na sobě a snaží se vztah dále chránit, udržovat a posilovat. Ve formálních vztazích nejde v první řadě o osoby, kterým na sobě záleží jako na jedinečných individualitách, ale v nemalé míře též o funkce, které tyto osoby plní. Pro většinu lidí je důležité, když na pracovišti panuje příznivé sociální klima, nekonfliktní komunikace, vzájemné sympatie, pozitivní atmosféra. Pro řadu lidí jsou vztahy na pracovišti důležitým zdrojem uspokojování potřeby mezilidských vztahů, mohou být náhradou za rodinu, přátele nebo sousedské kontakty.

Dobrý kolektiv učitelů je oceňován jako primární klad fungování celé školy a je učiteli uváděn jako hlavní důvod, proč pracují právě v té, které škole. Učitelé nezmiňují pouze příznivou rovinu sociálních vztahů, ale zdůrazňují také vzájemnou profesní pomoc a oporu, ochotu vzájemně spolupracovat a pomáhat si.

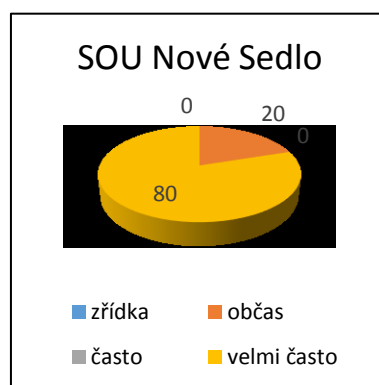
Z toho důvodu jsme v další části našeho dotazníku položili 5 otázek zaměřených na vztahy mezi učiteli. Pedagogové odpovídali na otázky, ve kterých jsme se dotkli toho, zda kolegové dělají svou práci dobře (zobrazeno v grafech č. 17 až 20), korektního jednání vůči žákům (grafy č. 21 až 24), pomoci kolegů v případě vyskytnutí problému (grafy č. 25 až 28), mimoškolního kontaktu mezi kolegy (grafy č. 29 až 32) a přátelských vztahů (grafy č. 33 až 36).

Myslíte si, že Vaši kolegové dělají dobře svou práci?

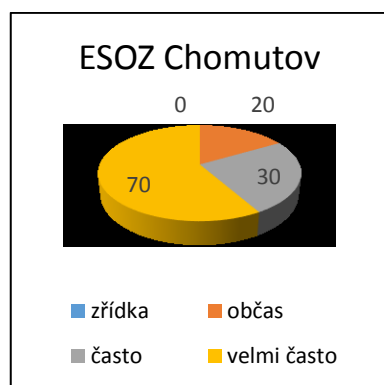
Z odpovědí vyplývá, že v SOU Vinařice mají učitelé pouze v 35 % pocit, že jejich kolegové dělají svou práci dobře „velmi často“. V SOU Nové Sedlo hodnotí respondenti své kolegy nejlépe, a v 80 % uvedli, že jejich kolegové „velmi často“ dělají dobře svou práci. V ESOZ Chomutov si v 70 % a v ISŠ Jirkov Rakovník ve 45 % myslí, že jejich kolegové dělají svou práci dobře „velmi často“. Ani jeden z respondentů ve školách SOU Vinařice, SOU Nové Sedlo a ESOZ Chomutov si nemyslí, že by svou práci dělali dobře „zřídka“. Tuto odpověď využilo pouze 5 % respondentů ISŠ Jirkov Rakovník. Ani jeden dotázaný ve vzorku SOU Nové Sedlo nevyužil odpovědi „často“, v SOU Vinařice tuto odpověď použilo 50 % dotázaných, v ESOZ Chomutov 30 % a v ISŠ Jirkov Rakovník 40 % dotázaných. Odpovědi jsou uvedeny v grafech č. 17-20.

Graf č. 17

Graf č. 18

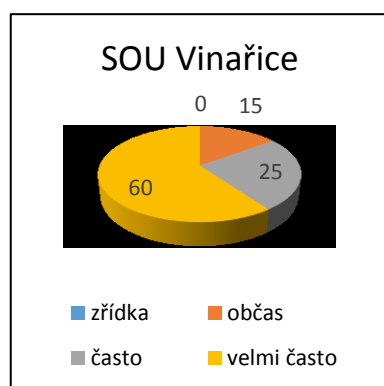
Graf č. 19

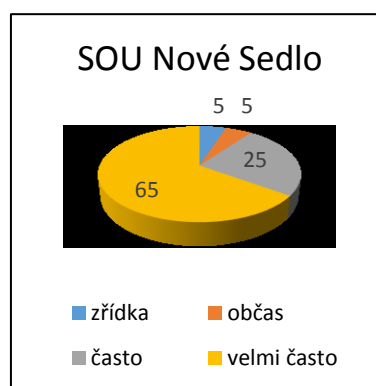
Graf č. 20

Chovají se podle Vás učitelé k žákům korektně a přátelsky?

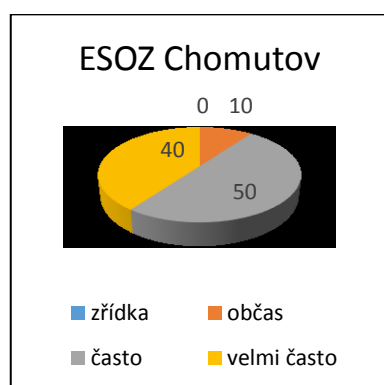
Lépe hodnotí v této oblasti své kolegy v SOU Vinařice a SOU Nové Sedlo, kde 60 % a 65 % dotázaných odpovědělo, že se učitelé k žákům chovají „velmi často“ korektně a přátelsky. Oproti tomu v SOU Chomutov takto hodnotilo své kolegy jen 40 % dotázaných a ve vzorku ISS Jirkov Rakovník dokonce pouze 20 % dotázaných. Ve vzorku SOU Vinařice a ESOZ Chomutov se neobjevila ani jedna odpověď, že by se tak dělo pouze „zřídka“. Nejhorše hodnotí chování svých kolegů k žákům ve vzorku ISS Jirkov Rakovník, 20 % dotázaných uvedlo odpověď „zřídka“. Oba vzorky z vězeňského prostředí uvedlo shodně ve 25 % odpověď „často“, ve vzorcích běžného učiliště takto odpovědělo v ESOZ Chomutov 50 % dotázaných a v ISS Jirkov Rakovník dokonce 55 % dotázaných. Odpovědi můžeme vidět zaznamenané v grafech č. 21 – 24.

Graf č. 21

Graf č. 22

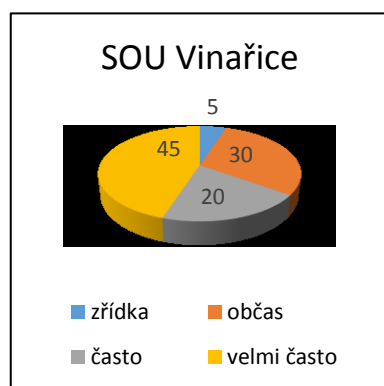
Graf č. 23

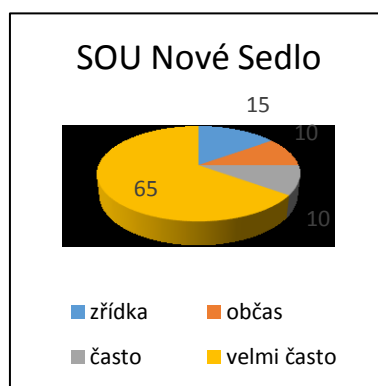
Graf č. 24

Myslíte si, že kdyby se ve Vaší práci vyskytl problém, se kterým byste si nevěděli rady, že by Vám některý z kolegů pomohl s jeho řešením?

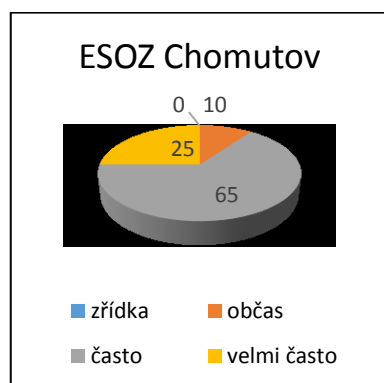
Zajímavý výsledek jsme zaznamenali v SOU Nové Sedlo, kde v případě potřeby věří 65 % dotázaných „velmi často“ v pomoc od svých kolegů a v SOU Vinařice v tuto pomoc kolegů věří 45 % učitelů. Naproti tomu ve vzorku ISS Jirkov Rakovník použilo odpověď „velmi často“ pouze 10 % dotázaných a ve vzorku ESOZ Chomutov 25 % dotázaných. Vyskytovala se také záporná odpověď „zřídka“ a to v 5 % u vzorku SOU Vinařice 15 % SOU Nové Sedlo a nejvíce 20 % u vzorku ISS Jirkov Rakovník. Tato odpověď se ve výzkumném vzorku SOU Chomutov nevyskytovala vůbec a 65 % dotázaných by v tomto vzorku pomoc očekávalo „často“. Dále tuto odpověď (často) můžeme vidět ve vzorku ISS Jirkov Rakovník (40 %), v SOU Vinařice (20 %) a v SOU Nové Sedlo (10 %). Odpovědi vidíme v grafech č. 25-28.

Graf č. 25

Graf č. 26

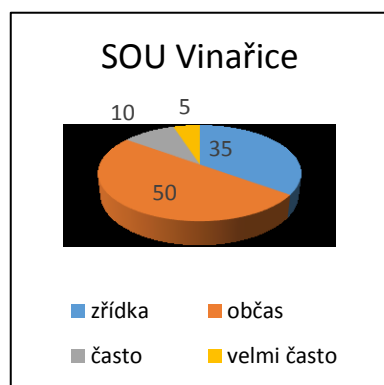
Graf č. 27

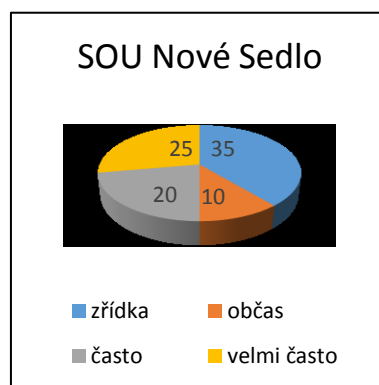
Graf č. 28

Vyhledáváte se svými kolegy kontakt i mimo školu?

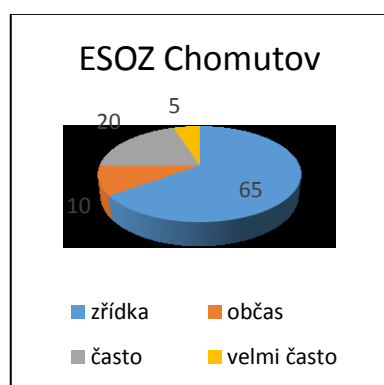
Výrazný podíl, 50 % odpovědí „občas“, můžeme vidět u vzorku SOU Vinařice. Takto odpovědělo v SOU Nové Sedlo a ESOZ Chomutov pouze 10 % dotázaných, v ISŠ Jirkov Rakovník 25 % dotázaných. Shodně odpověděly obě školy ve vězeňském prostředí na otázku „zřídka“ a to 35 %. Můžeme dále vidět, že nejvíce odpověď „zřídka“ využili respondenti v ESOZ Chomutov a to v 65 % a v ISŠ Jirkov 55 %. V SOU Nové Sedlo odpovědělo nejvíce respondentů (25 %) „velmi často“, ve vzorcích SOU Vinařice a ESOZ Chomutov shodně 5 %, zatímco tuto možnost nevyužil žádný z respondentů vzorku ISŠ Jirkov Rakovník. Odpovědi nalezneme v grafech č. 29-32.

Graf č. 29

Graf č. 30

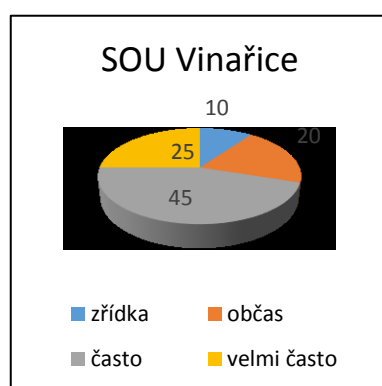
Graf č. 31

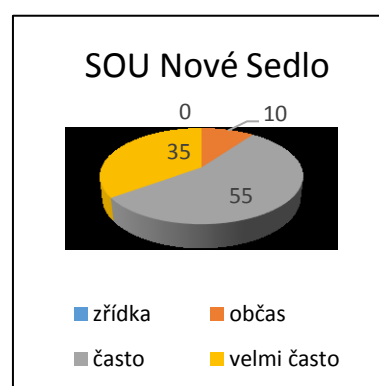
Graf č. 32

Řekli byste, že máte s většinou kolegů ve sboru přátelské vztahy?

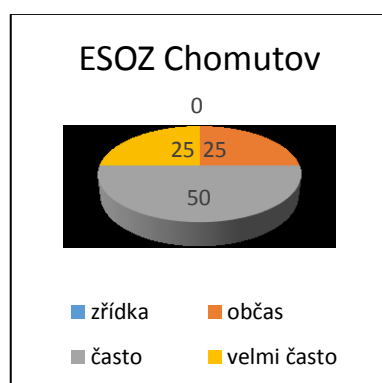
V grafech č. 33-36 můžeme vidět, že v učitelském sboru SOU Nové Sedlo a ESOZ Chomutov ani jeden z dotázaných neodpověděl „zřídka“. Ve vzorku SOU Vinařice tuto odpověď uvedlo 10 % dotázaných a v ISS Jirkov Rakovník 15 %. Odpověď „velmi často“ najdeme ve 35 % v SOU Nové Sedlo a shodně v 25 % ve vzorku SOU Vinařice a ESOZ Chomutov, v ISS Jirkov Rakovník takto odpovědělo 5 % dotázaných. Nejčastěji uváděnou odpovědí bylo „často“ a to v 55 % ve vzorku SOU Nové Sedlo, shodně 45 % ve vzorku SOU Vinařice a ISS Jirkov Rakovník a 50 % v ESOZ Chomutov.

Graf č. 33

Graf č. 34

Graf č. 35

Graf č. 36

5.3 Stres spojený s výukou

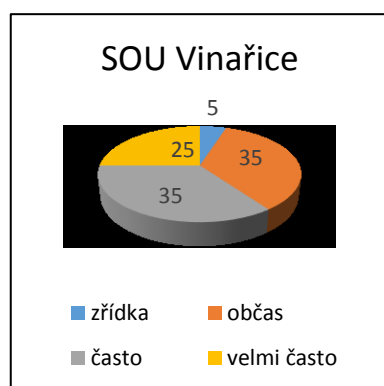
Stres, který pramení z pracovních požadavků, je přirozenou součástí pracovního života. Avšak dlouhodobě přetrvávající pracovní stres vede k únavě, vyčerpání, poklesu soustředění, zhoršování osobních vztahů, a trvalému poklesu výkonu. Mírná míra stresu či napětí je žádoucí, protože pomáhá mobilizovat pracovní energii, zvyšuje pracovní tempo a pomáhá využívat plný potenciál člověka. K těmto zdrojům stresu patří náročné, ale dosažitelné úkoly, vědomí, že práce bude pravidelně kontrolována a hodnocena apod. Mezi významné stresory patří i např. pro někoho neřešitelné problémy jako je nemožnost dosáhnout stanovených cílů, nemožnost ovlivnit výsledky své práce, odstranit překážky v práci apod., které při dlouhodobém působení mohou vést k frustraci a syndromu vyhoření.

Příčiny a zdroje učitelského stresu byly zkoumány mnoha odborníky. Mezi nejčastěji uváděné stresory patří: nadměrné nároky na učitele v zaměstnání, stres související s rolí v organizaci, problémy v kariéře, špatné vztahy na pracovišti, nízké společenské hodnocení, neodpovídající plat, nutnost podřizovat se administrativním rozhodnutím, která neberou v úvahu názory učitelů, nedostatek času na odpočinek a relaxaci, špatné postoje žáků k práci, špatné chování žáků, nedostatek pomůcek a potřeb pro vyučování, velký počet žáků ve třídách atd.

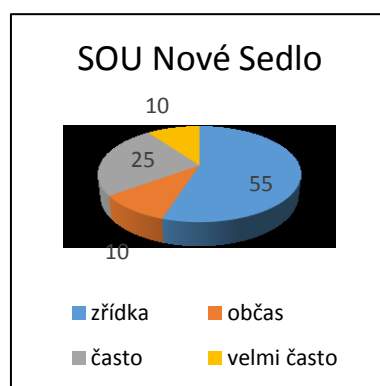
Učitelská profese klade na učitele vysoké požadavky, a proto je daleko více zatížena stresovými faktory, jež mohou ovlivnit jak zdraví, tak i psychiku jedince, mezilidské vztahy a též i samotný výkon povolání. Proto jsme do našeho dotazníku zařadili otázky týkající se stresu spojeného s výukou. Zajímalo nás, zda mají učitelé dostatek učebních pomůcek (zobrazeno v grafu č. 37 až 40) a času na přípravu (grafy č. 41 až 44), jak důsledně ředitel/ka dohlíží na dodržování režimu školy a povinností (graf č. 45 až 48), zda žijí v permanentním stresu (graf č. 49 až 52), či zda se cítí být přetěžováni (graf č. 53 až 56).

Máte dostatek učebních pomůcek pro výkon Vaší práce?

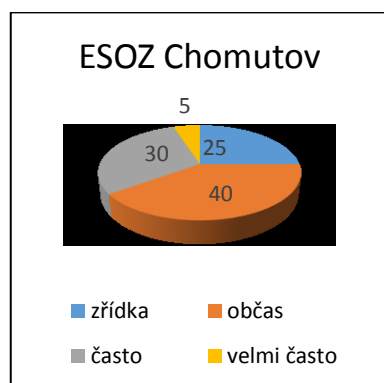
V otázce dostatku učebních pomůcek odpovědělo „velmi často“ celkem 25 % pedagogů SOU Vinařice a ISS Jirkov Rakovník. Ve vzorku SOU Nové Sedlo takto odpovědělo 10 % dotázaných a v ESOZ Chomutov pouze 5 %. „Zřídka“ uvedlo nejvíce dotázaných ve vzorku SOU Novo Sedlo (55 %), v SOU Vinařice takto odpovědělo 5 % a v ESOZ Chomutov 25 % dotázaných. Ve vzorku ISS Jirkov Rakovník tuto odpověď nevyužil nikdo. Odpověď „často“ využilo v SOU Vinařice 35 % dotázaných, v SOU Nové Sedlo 25 % dotázaných a ve vzorcích ESOZ Chomutov a ISS Jirkov Rakovník shodně 30 % respondentů. 45 % dotázaných v ISS Jirkov Rakovník, 40 % v ESOZ Chomutov, 35 % v SOU Vinařice a 10 % dotázaných v SOU Nové Sedlo uvedlo odpověď „občas“. Odpovědi na tuto otázku vidíme v grafech č. 37-40.

Graf č. 37

Graf č. 38

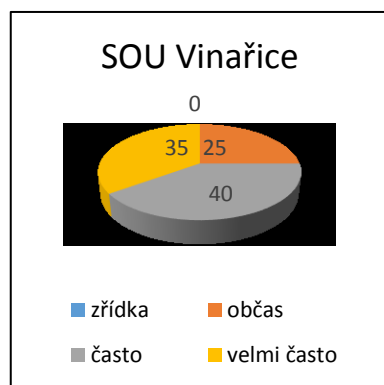
Graf č. 39

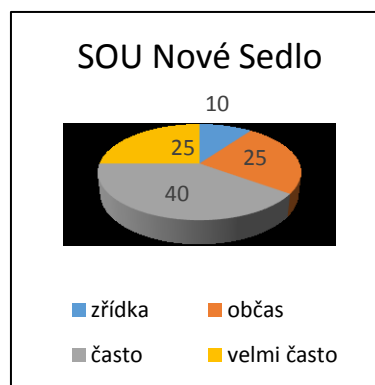
Graf č. 40

Dohlíží ředitel/ka důsledně na to, jak učitelé dodržují režim školy a své povinnosti?

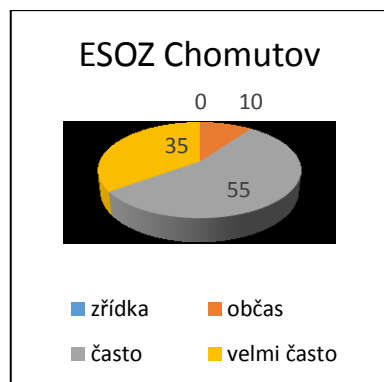
Z grafů č. 41-44 můžeme vidět, že 40 % učitelů ve vzorcích SOU Vinařice a Nové Sedlo využilo odpověď „často“. Ve vzorku ESOZ Chomutov je to nejčastěji uváděná odpověď a to v 55 % a ve vzorku ISŠ Jirkov Rakovník je to pouze 25 % dotázaných. Dle hodnocení respondentů důsledně dohlíží na dodržování režimu školy ředitel/ka ISŠ Jirkov Rakovník, kde 55 % učitelů využilo odpověď „velmi často“. Shodně pak odpověď „velmi často“ uvedlo v SOU Vinařice a ESOZ Chomutov 35 % dotázaných a ve vzorku SOU Nové Sedlo ve 25 %. Pouze ve vzorku SOU Nové Sedlo odpovědělo 10 % respondentů, že ředitel/ka dohlíží na režim školy „zřídka“, v ostatních vzorcích se tato odpověď nevyskytovala.

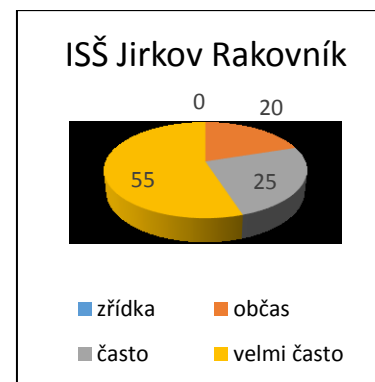
Graf č. 41

Graf č. 42

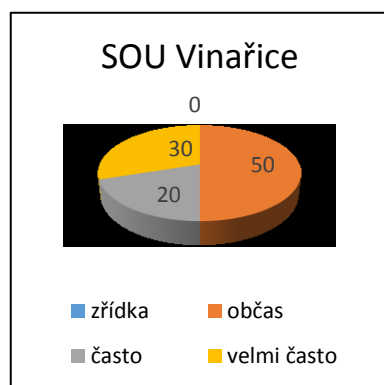
Graf č. 43

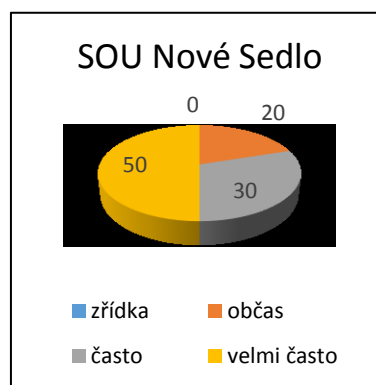
Graf č. 44

Máte dostatek času na školní přípravu?

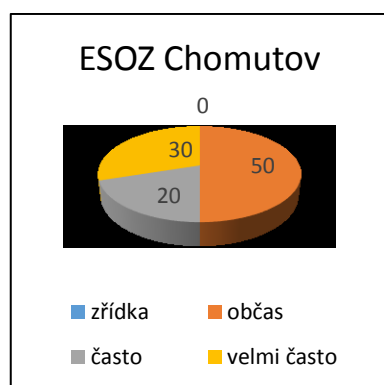
Srovnáním odpovědí respondentů výzkumných vzorků zobrazených v grafech č. 45–48 můžeme vidět, že se zde ani v jednom vzorku neobjevila odpověď „zřídka“. Zároveň můžeme vidět, že v SOU Nové Sedlo mají učitelé největší dostatek času na přípravu, 50 % učitelů využilo odpověď „velmi často“. Dále tuto odpověď použilo 30 % respondentů SOU Vinařice a ESOZ Chomutov a 25 % v ISŠ Jirkov Rakovník. Shodně uvedli odpověď „často“ ve vzorku SOU Vinařice, ISŠ Jirkov Rakovník a ESOZ Chomutov (20 %), v SOU Nové Sedlo takto odpovědělo 30 % dotázaných. Dále se respondenti z SOU Vinařice a ESOZ Chomutov shodli ve využití odpovědi „občas“ a to v 50 % odpovědí. V ISŠ Jirkov Rakovník takto odpovědělo 55 % dotázaných, v SOU Nové Sedlo pouze 20 % dotázaných.

Graf č. 45

Graf č. 46

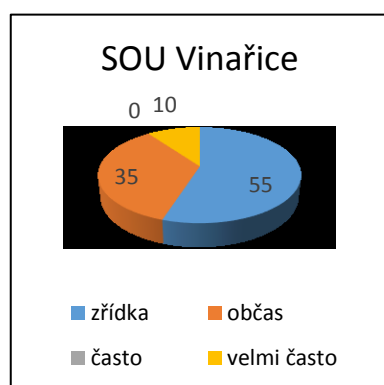
Graf č. 47

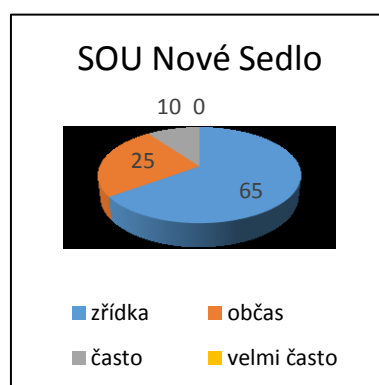
Graf č. 48

Cítíte se ve škole přetěžovaný?

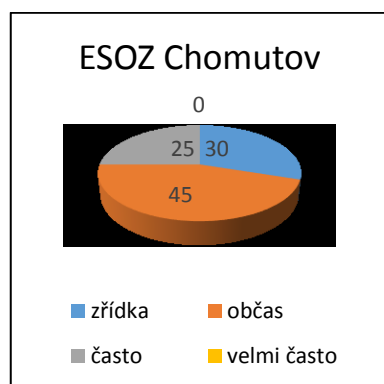
V grafech č. 49-52 můžeme vidět, že v SOU Vinařice se učitelé v 55 % odpovědích cítí ve škole přetěžovaní jen „zřídka“, zároveň se 10 % dotázaných cítí „velmi často“ přetěžovaných. Přesto že jsou v obou prostředích podobné podmínky v SOU Nové Sedlo se cítí 65 % dotázaných pedagogů přetěžovaných „zřídka“ a 25 % se tak cítí „často“. 45 % dotázaných se v ESOZ Chomutov cítí přetěžováno „občas“ a 25 % „často“. Nejvíce „velmi často“ se cítí přetěžováni učitelé ve vzorku ISS Jirkov Rakovník a to ve 20 %. Tuto odpověď nevyužil ani jeden pedagog SOU Nové Sedlo a ESOZ Chomutov. Tyto výsledky jsou překvapivé vzhledem k tomu, v jakém prostředí výuka probíhá. Dalo by se očekávat, že výuka zatížená vězeňským prostředím, zvýšenými bezpečnostními nároky kladenými na vyučující a skladba studentů zatížených kriminální kariérou bude klást na učitele větší nároky a učitelé se budou cítit více přetěžováni.

Graf č.49

Graf č. 50

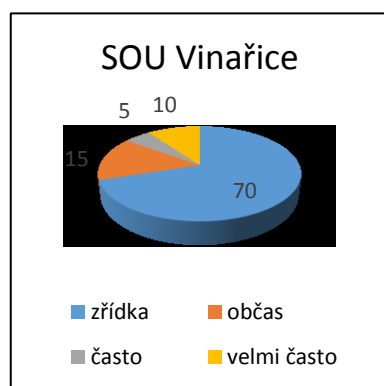
Graf č. 51

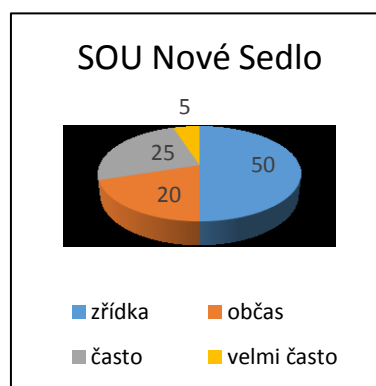
Graf č. 52

Žijete v permanentním stresu?

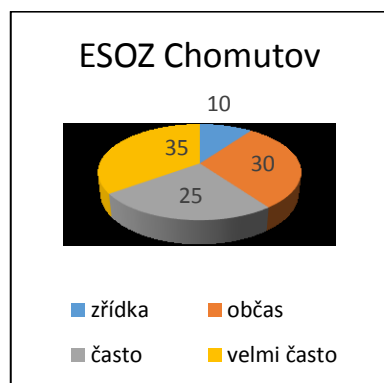
Další otázkou, ve které by se dal očekávat opačný výsledek je otázka permanentního stresu. Na tuto otázku odpovědělo 70 % respondentů SOU Vinařice (graf č. 53) a 50 % SOU Nové Sedlo (graf č. 54), že pouze „zřídka“. „Velmi často“ žije ve stresu pouze 10 % učitelů SOU Vinařice a 5 % učitelů SOU Nové Sedlo. Druhou nejčastější odpovědí ve vzorcích z vězeňského prostředí je „občas“ a to v 15 % SOU Vinařice a v 20 % SOU Nové Sedlo. Naproti tomu 35 % dotazovaných učitelů ESOZ Chomutov (graf č. 55) a 25 % ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 56) má pocit, že žije v permanentním stresu „velmi často“ a jen 10 % dotázaných v obou vzorcích má pocit, že je ve stresu „zřídka“. „Často“ žije ve stresu v ESOZ Chomutov 25 % dotázaných a 40 % dotázaných ISŠ Jirkov Rakovník. Celkově je překvapivě vidět, že učitelé působící ve školách z vězeňského prostředí žijí méně v permanentním stresu.

Graf č. 53

Graf č. 54

Graf č. 55

Graf č. 56

5.4 Konflikty s žáky

Na školu můžeme nahlížet jako na sociální organismus, kde můžeme odlišit dvě základní sociální skupiny, a to skupinu žáků a skupinu učitelů. Soužití těchto dvou skupin je v představě společnosti spojeno se schématem instituce školy a školním řádem. Ve skutečnosti však tyto dvě skupiny vyjednávají pravidla vzájemné spolupráce a společného života v aktuálních podmínkách v konkrétním čase a na konkrétním místě. Konflikt nevyjadřuje pouze vyostřený střet či afektivní konfrontaci, ale zahrnuje v sobě všechny okamžiky, při nichž dochází k odlišnému chápání nastalé situace aktéry a k jejich následné rozdílné reakci na ni.

Zdroje konfliktu můžeme z hlediska pedagogiky vymezit jako působení vnějšího prostředí či samotného jedince. Mezi vnější prostředí řadíme sociální zdroje, což jsou osoby, které nás obklopují i s jejich vlastnostmi, temperamentem a duševními postoji. Většina nedorozumění či konfliktů vzniká hlavně díky odlišným názorům, postojům, požadavkům kladeným na lidi kolem sebe nebo z nesourodosti povah. Konflikty v člověku samotném mohou být například způsobeny momentálním fyzickým i psychickým stavem, nedostatkem vědomostí, dovedností a návyků, charakterovými zvláštnostmi či temperamentem. Konflikty mohou být vyvolány i neobjektivním sebehodnocením.²⁴

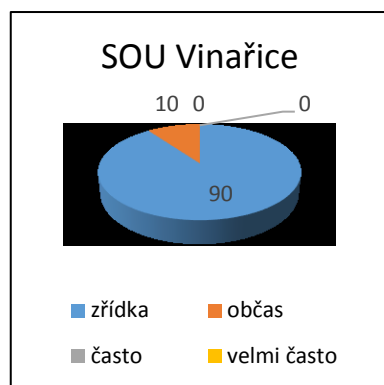
V poslední části dotazníku jsme se proto zaměřili na možné konflikty vzniklé v pedagogické interakci. Učitelé odpovídali na otázky, zda jim ujíždí nervy (graf č. 57-60), mají z některého žáka strach (graf č. 61-63), je k nim některý žák hrubě vulgární (graf č. 64-67), snaží se je vyprovokovat některý žák agresivně (graf č. 68-71), jestli je některý žák fyzicky napadá (graf č. 72-75) a zda má některý žák sexuální narážky (graf č. 76-79).

Pod pojmem „hrubá vulgarita“ jsme respondentům uvedli takové chování, kterým opakovaně student porušuje školní řád, ať verbálními útoky, vysmíváním se učiteli či jeho zesměšňováním.

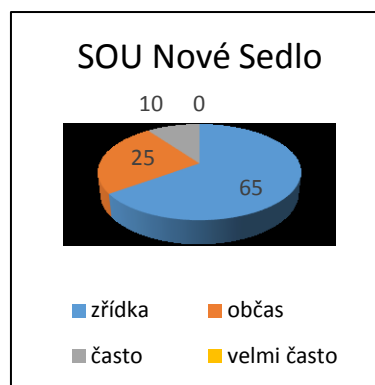
²⁴ *Výchova ve třídě a řešení výchovných problémů*. [online]. [cit. 2016-08-22]. Dostupný z WWW: www.psychologie-pedagogika.blogspot.com/2008/08/zdroje-konfliktu.html

Máte pocit, že Vám „ujíždějí nervy“?

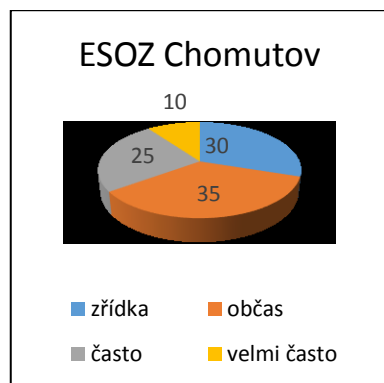
U této otázky vidíme velký rozdíl v odpovědích výzkumných vzorků ve vězeňském prostředí ve srovnání s běžnými školami. Učitelé SOU Vinařice (graf č. 57) mají v 90 % a SOU Nové Sedlo (graf č. 58) v 65 % pocit, že jim nervy ujíždí jen „zřídka“ a vyskytuje se zde už jen v 10 % SOU Vinařice a ve 25 % SOU Nové Sedlo odpověď, že tento pocit mají dotazovaní „občas“. Učitelé SOU Chomutov (graf č. 59) mají v 25 % pocit, že jim nervy ujíždí „často“ a dokonce v 10 % „velmi často“. Ve vzorku ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 60) je to ve 30 % „často“ a v 5 % „velmi často“. Odpověď, že učitelé tzv. ztrácí nervy „velmi často“ se nevyskytovala ani v jednom z výzkumných vzorků vězeňského prostředí. Tato otázka ukázala odlišné výsledky od našeho očekávání. Předpokládali jsme, že prostředí běžného učiliště nebude vyvolávat tolik situací, které způsobí, že učitelé ujedou nervy. Vysvětlit si to lze tím, že studenti ve vězeňském prostředí mohou být za takové chování kázeňsky potrestáni, což se projeví v jejich celkovém hodnocení průběhu výkonu trestu a tím například snižují svoji šanci na podmíněné propuštění z výkonu trestu, ztrátou určitých výhod (televize atd.)

Graf č. 57

Graf č. 58

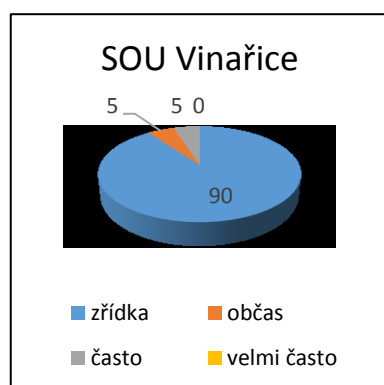
Graf č. 59

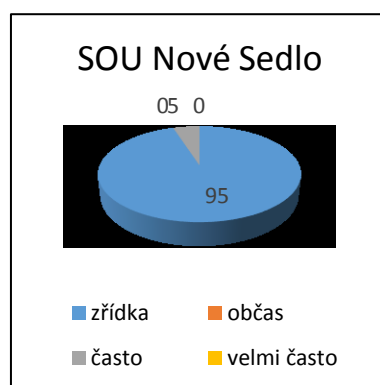
Graf č. 60

Stává se Vám, že máte z některého žáka strach?

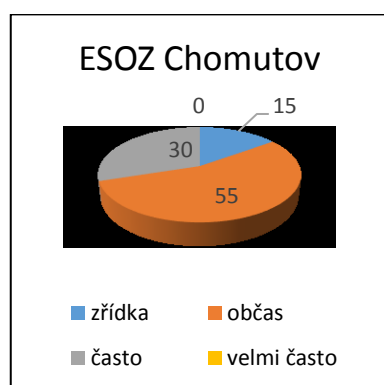
Také v této otázce vidíme opět rozdíl mezi výzkumnými vzorky vězeňského prostředí oproti běžnému prostředí. Učitelé SOU Vinařice (graf č. 61) v 90 % a SOU Nové sedlo (graf č. 62) dokonce v 95 % mají strach z žáků „zřídka“ a pouze v 5 % „často“ v obou vzorcích a v 5 % „občas“ SOU Vinařice. V SOU Chomutov (graf č. 63) shodně s ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 64) naopak 55 % dotázaných uvádí, že mají „občas“ z některých žáků strach a v 30 % SOU Chomutov tento strach dokonce pociťují „často“. 5 % respondentů ISŠ Jirkov Rakovník mají strach z některého žáka „velmi často“. „Zřídka“ má strach z některého žáka 15 % dotázaných vzorku ESOZ Chomutov a 30 % dotázaných ISŠ Jirkov Rakovník. Rozdílnost těchto výsledků si můžeme vysvětlit přítomností tísňových hlásičů, možností okamžitého přivolání příslušníků vězeňské služby, kteří mají v případě potřeby možnost využít zákonem dané donucovací prostředky proti osobám, které páchají kázeňský přestupek či trestný čin.

Graf č. 61

Graf č. 62

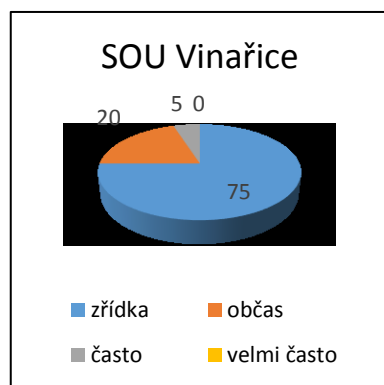
Graf č. 63

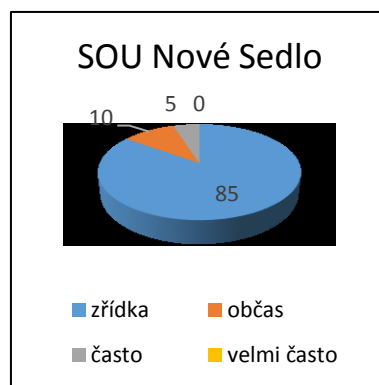
Graf č. 64

Stává se Vám, že je vůči Vám některý žák hrubě vulgární?

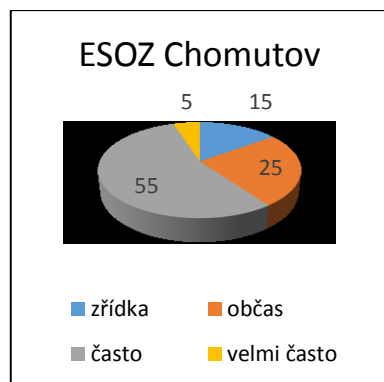
V grafech č. 65 až 68 máme opět viditelný rozdíl v chování žáků vůči pedagogům. V SOU Vinařice je 75 % respondentů, vůči kterým je nějaký žák hrubě vulgární pouze „zřídka“ a nikdo neodpověděl, že by se to stávalo „velmi často“. Velmi podobně odpověděli respondenti SOU Nové Sedlo. V SOU Chomutov odpovědělo 55 % dotázaných, že je vůči nim některý z žáků hrubě vulgární „často“. Dokonce je zde 5 % učitelů, kteří uvádí, že jsou k nim žáci hrubě vulgární „velmi často“. V ISŠ Jirkov Rakovník uvedlo 35 % dotázaných, že je k nim některý žák hrubě vulgární „velmi často“ a pouze 10 % dotázaných odpovědělo „zřídka“, 40 % dotázaných zároveň uvedlo odpověď „často“.

Graf č. 65

Graf č. 66

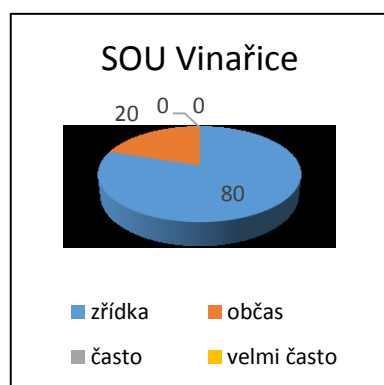
Graf č. 67

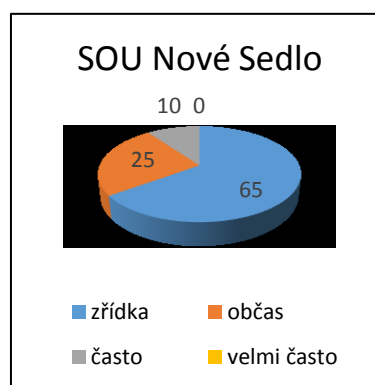
Graf č. 68

Stává se Vám, že se Vás některý žák snaží vyprovokovat k agresivitě?

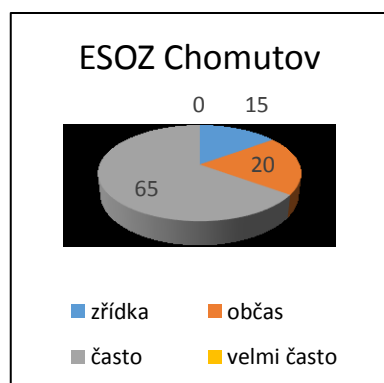
Viditelný rozdíl najdeme také v této otázce. Podle 80 % dotázaných v SOU Vinařice (graf č. 69) a 65 % dotázaných v SOU Nové Sedlo (graf č. 70) se stává „zřídka“, že se je některý žák snaží vyprovokovat. Ani jeden z dotazovaných neodpověděl, že by se tak dělo „velmi často“. Opět, ke složení třídy z osob ve výkonu trestu odnětí svobody, bychom očekávali spíše opačné odpovědi svědčící o tom, že s provokacemi k agresivitě ze strany žáků budou mít učitelé v prostředí věznic větší zkušenosti. Naopak, ve vzorku SOU Chomutov (graf č. 71) 65 % učitelů, kteří mají s vyprovokováním k agresivitě zkušenost „častou“, ale žádný neuvedl, že by se tak stávalo „velmi často“. Takovou zkušenost připouští „občas“ pětina učitelů SOU Chomutov a 15 % uvádí, takovou zkušenost „zřídka“. Rovněž ve vzorku pedagogů z ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 72) můžeme vidět, že 35 % dotázaných odpovědělo, že má velmi často zkušenost s provokacemi žáků k agresivitě a nikdo z učitelů působících v ISŠ Jirkov Rakovník nevyužil odpovědi „občas“.

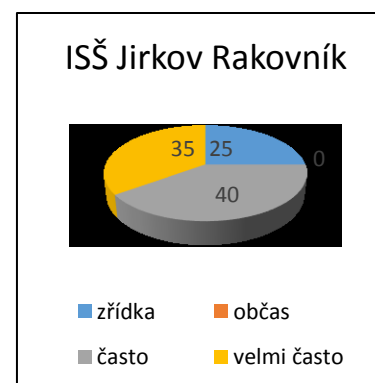
Graf č. 69

Graf č. 70

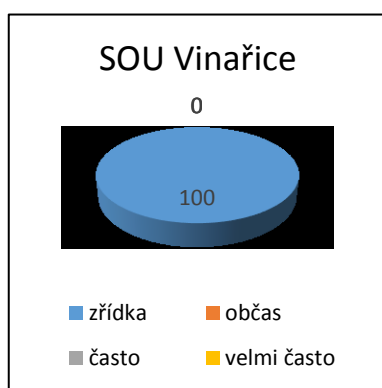
Graf č. 71

Graf č. 72

Stalo se Vám, že Vás některý žák fyzicky napadá?

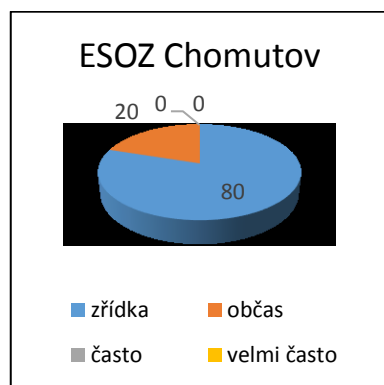
Poměrně nečekaný výsledek vzhledem k trestní minulosti studentů ve školách z vězeňského prostředí nám vyšel rovněž v otázce zaměřené na zkušenost učitelů s fyzickým útokem ze strany žáků. V SOU Vinařice (graf č. 73) a SOU Nové Sedlo (graf č. 74) nebyl žádný z dotázaných fyzicky napadán žáky. V ESOZ Chomutov (graf č. 75) je 20 % a v ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 76) 25 % učitelů, kteří uvádí, že byli občas fyzicky napadáni. Jiná další možnost nebyla v žádném z výzkumných vzorků vybrána.

Graf č. 73

Graf č. 74

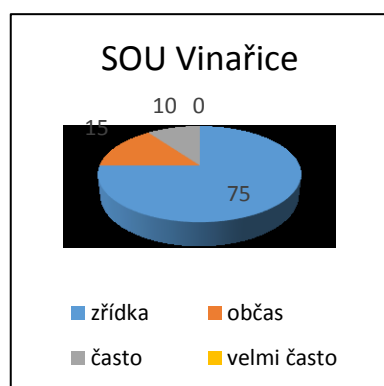
Graf č. 75

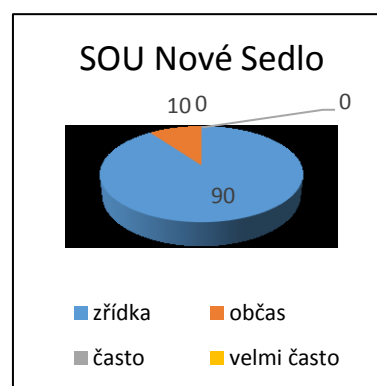
Graf č. 76

Stává se Vám, že na Vás některý žák má sexuální nářezky?

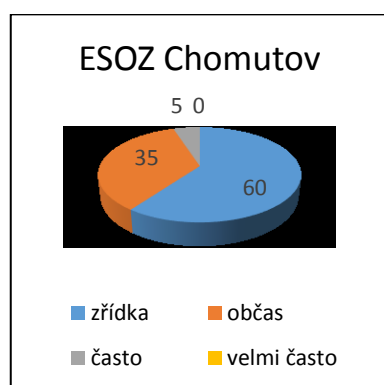
V poslední otázce, která se týkala sexuálních nářezek odpovědělo 75 % dotázaných SOU Vinařice (graf č. 77), že se toto chování vyskytovalo „zřídka“ a 10 % respondentů z Věžnice Vinařice uvedlo častou zkušenost se sexuálními nářezkami. V SOU Nové Sedlo (graf č.78) je to 90 % dotázaných, kteří uvedli, že mají zřídka zkušenost se sexuálními nářezkami ze strany svých žáků. Další uváděnou odpovědí bylo „občas“ a to 15 % ve vzorku SOU Vinařice a 10 % SOU Nové Sedlo. V ESOZ Chomutov (graf č. 79) mělo se sexuálními nářezkami svých studentů občasnou zkušenost 35 % učitelů a 5 % odpovědělo „často“. Ani v jednom vzorku se nevyskytovala odpověď, že by se tak dělo „velmi často“. Ve vzorku ISŠ Jirkov Rakovník (graf č. 80) odpovědělo 75 % dotázaných „zřídka“, 15 % „občas“ a 10 % dotázaných „často“.

Graf č. 77

Graf č. 78

Graf č. 79

Graf č. 80

5.5 Shrnutí výsledků šetření

5.5.1 Vyhodnocení výzkumných otázek

Ovlivňuje prostředí věznice klima učitelského sboru?

Při hodnocení školního klimatu je důraz kladen na to, jak klima školy vnímají lidé, kteří v dané škole působí. Z výzkumu vyplývá, že učitelé ve výzkumném vzorku ESOZ Chomutov a ISŠ Jirkov Rakovník tedy z běžných školských zařízení, vykonávají více činností, které jim překáží v pedagogické práci, na druhou stranu se více cítí oceňováni vedením za vykonanou práci, ale mají méně času na školní přípravu a více žijí v permanentním stresu. Současně s tím mají pocit, že jim více „ujíždějí nervy“ a mají obavy z některého žáka. To je na první pohled možná nečekaná odpověď, protože by se dalo očekávat, že vzhledem k pedagogické práci s žáky v prostředí výkonu trestu, tedy těmi, kteří mají často opakovaně problémy s respektováním společenských norem, bude práce ve vězeňských zařízeních psychicky náročnější než v běžných školách srovnatelného typu. Na druhou stranu výsledky odpovědí na tuto položku korespondují s odpověďmi na otázky, které se ptaly na to, zda učitelé žijí v permanentním stresu nebo zda se cítí přetěžováni, které jsme pokládali v předchozí části dotazníku zaměřené na stres spojený s výukou. Lze se tedy domnívat, že konflikty a konfliktní atmosféra, v níž se pedagogický proces odehrává, přímo souvisí se stresem, který doléhá na učitele.

Oproti tomu učitelé výzkumného vzorku SOU Vinařice a SOU Nové Sedlo, které působí v prostředí věznic, mají pocit, že nemají tolik činností, které by jim překážely v pedagogické práci, žáci se je méně snaží vyprovokovat k agresivitě. Učitelé SOU Vinařice a SOU Nové Sedlo lépe hodnotí korektnost a přátelské chování k žákům, než jejich kolegové z ESOZ Chomutov a ISŠ Jirkov Rakovník, ale pomoc od kolegů neočekávají tak často jako ve výzkumných vzorcích z vězeňského prostředí.

Zajímavé výsledky vyšly také v otázce kontaktu s kolegy z práce, který pedagogové SOU Vinařice a SOU Nové Sedlo hodnotí mnohem lépe. Hůře naopak pedagogové působící ve vězeňském prostředí hodnotí dostatek času na přípravu, než vyučující ESOZ Chomutov a ISŠ Jirkov Rakovník. V SOU Vinařice a SOU Nové Sedlo se vyučující cítí méně přetěžováni, nemají strach z žáků a žáci k nim nejsou často vulgární. Ač by se dalo očekávat, že více přetěžování budou učitelé ve vězeňském prostředí a studenti se k nim budou chovat agresivněji a vulgárněji, vzhledem k jejich

kriminogennímu zatížení, je to právě naopak. Učebny ve vězeňském prostředí jsou vybaveny elektronickými skrytými nebo veřejnými tísňovými hlásiči, přesně stanovená práva a povinnosti odsouzených či hrozba kázeňského trestu, který odsouzeným může zhoršit celkové hodnocení je zde dostatečným faktorem, který působí na chování odsouzených. V běžném učilišti jsou na učitele kladeny větší nároky na přípravu, studenti jsou více agresivní.

Přesto co jsme uvedli, dochází k rozdílným výsledkům v některých otázkách u obou typů prostředí. Například v SOU Nové Sedlo mají učitelé pocit, že nemají dostatek pomůcek na vyučování (55 %) a mnohem pozitivněji (80 %) než učitelé v SOU Vinařice (35 %) hodnotí své kolegy ve vykovávané práci. Ve vzorcích z běžného prostředí se o poznání pozitivněji vyjádřili učitelé ISS Jirkov Rakovník v 45 % oproti ESOZ Chomutov (15 %) v otázce, zda vedení školy oceňuje vykovávanou práci.

Vidíme, že jsou prostředí škol rozdílné. Klima učitelských sborů v běžném prostředí je vystaveno většímu tlaku ze strany vedení školy, stres učitelů je zde mnohem vyšší, stejně tak i obavy z žáků. Z výsledků grafů č. 29 až 32 můžeme vidět, že klima učitelských sborů ve vězeňském prostředí je více založeno na kontaktu učitelů mimo práci, menším tlaku vedení a větším pocitu bezpečí (grafy č. 69 až 76), které plyne z prostředí, kde se SOU nachází.

Jsou konflikty s žáky srovnatelné v obou prostředích?

Prekvapivě z výsledků výzkumu vyplývá, že konflikty s žáky jsou častější ve Středních odborných učilištích v běžném prostředí (grafy č. 57 až 80). Dalo by se očekávat, že tomu bude naopak, vzhledem ke skladbě studentů Středních odborných učilišť ve vězeňském prostředí. Mezi studenty nejsou jen odsouzení za lehčí trestné činy, jako je např. maření výkonu úředního rozhodnutí, zanedbání povinné výživy, podvody či krádeže, ale je zde poměrně velké množství studentů odsouzených za závažné trestné činy, jako je loupežné přepadení, těžké ublížení na zdraví, znásilnění apod. Jak můžeme vidět v grafu č. 73 a 76, žádný student nenapadl učitele, 75 % dotázaných ze vzorku SOU Vinařice (graf č. 65) a 85 % ze vzorku SOU Nové Sedlo (graf č. 66) odpovědělo, že je vůči nim některý student hrubě vulgární „zřídka“. Dále z grafu č. 77 a 78 vyplývá, že studenti mají vůči učitelům vězeňského prostředí sexuální narážky zřídka, odpovědělo tak 75 % učitelů SOU Vinařice a 90 % učitelů SOU Nové Sedlo. Občas se

snaží studenti vyprovokovat k agresivitě učitele, dle 20 % dotázaných vzorku SOU Vinařice a 25 % SOU Nové Sedlo.

V prostředí běžných Středních odborných učilišť dochází v napadání studenty „občas“, v grafech č. 75 a 76 můžeme vidět, že takto odpovědělo 20 % dotázaných v ESOZ Chomutov a 25 % v ISS Jirkov Rakovník. „Velmi často“ jsou ve vzorku ISS Jirkov Rakovník k 35 % učitelů (graf č. 68) a ve vzorku ESOZ Chomutov k 5 % pedagogů (graf č. 67). Sexuální narážky mají studenti dle dotázaných ve vzorku ESOZ Chomutov ve 35 % (graf č. 79) a ve vzorku ISS Jirkov Rakovník v 15 % (graf č. 80). Oproti vzorkům z vězeňského prostředí můžeme vidět ve vzorcích běžného prostředí v otázce snahy studentů k vyprovokování k agresivitě 35 % využití odpovědi „velmi často“ (graf č. 70), dále je ve vzorku ESOZ Chomutov (graf č. 71) nejčastěji uváděnou odpovědí „často“ a to u 65 % dotázaných.

Z výsledků je patrné, že prostředí nejsou srovnatelná v množství konfliktů se studenty. Ve vězeňském prostředí jsou konflikty méně časté. Studenti své učitele fyzicky nenapadají, jsou méně vulgární, méně se snaží učitele vyprovokovat k agresivitě a méně často se zde vyskytují sexuální narážky než v prostředí běžných učilišť. Vysvětlit si to můžeme například tím, že je vězeňském prostředí snadnější a rychlejší možnost dovolání se pomoci službukonajících příslušníků. Odsouzení jsou za své hrubé prohřešky proti kázni zpravidla potrestáni, což jim snižuje možnost získání určitých výhod jako je postup do lepší diferenciační skupiny, podmíněčné propuštění z výkonu trestu, kdy soudce přihlíží k množství kázeňských trestů apod. Pro odsouzené je studium ve škole zpestření jejich jednotvárného pobytu ve věznici, ale i možnost setkávání se s jinými odsouzenými. Za opakované kázeňské prohřešky však mohou být ze studia vykázáni a jejich pobyt ve věznici se opět stává jednotvárný.

U studentů běžného Středního odborného učiliště se setkáváme častěji s hrubou vulgaritou, častějšími sexuálními narážkami i častější snahou k vyprovokování agresivity učitelů. Toto si může dle mého názoru vysvětlit tím, že učitelé nemají tolik možností, jak proti studentům v případě napadení zasáhnout a napomenutí či vyloučení studenta ze školy neovlivní studenta okamžitě, ale spíše až v budoucnu. Studenti běžných učilišť mohou v případě zájmu začít studovat na jiné škole, kdežto studenti vězeňského prostředí mají tuto možnost omezenou, například proto, že nemají možnost

tak velkého výběru škol. Finanční prostředky školy běžného prostředí jsou vázány na množství studentů, a proto mnohdy ředitelé škol ustupují od okamžitého vyloučení studenta ze školy, přesto že porušil opakovaně řád školy.

Jak ovlivňuje vztahy mezi kolegy prostředí věznice?

V grafech č. 29 a 30 můžeme vidět, že „velmi často“ vyhledává své kolegy mimo práci 25 % dotázaných z SOU Nové Sedlo a 5 % SOU Vinařice a „zřídka“ je to v obou vzorcích vězeňského prostředí 35 % dotázaných. Pomoc od svých kolegů (grafy č. 25 a 26) očekává „velmi často“ 35 % dotázaných v SOU Vinařice a dokonce 65 % dotázaných v SOU Nové Sedlo. S většinou kolegů mají přátelské vztahy „velmi často“ 25 % respondentů SOU Vinařice (graf č. 33) a 35 % respondentů SOU Nové Sedlo (graf č. 34). Odpověď „často“ využilo na stejnou otázku 45 % dotázaných vzorku SOU Vinařice a 55 % dotázaných v SOU Nové Sedlo. Vztahy mezi kolegy se projevují i v názoru na kvalitu odváděné práce svých kolegů. Názor na to, že svou práci dělají kolegové dobře „velmi často“ uvedlo 35 % v SOU Vinařice (graf č. 17) a 80 % v SOU Nové Sedlo (graf č. 18).

V prostředí běžných Středních odborných učilišť vyhledává „velmi často“ své kolegy mimo práci (grafy č. 31 a 32) pouze 5 % dotázaných z ISS Jirkov Rakovník. Za to „zřídka“ vyhledává své kolegy 65 % učitelů ESOZ Chomutov a 55 % učitelů ISS Jirkov Rakovník. V případě nenadálého problému věří v pomoc od svých kolegů „velmi často“ 25 % učitelů ESOZ Chomutov a 10 % učitelů ISS Jirkov Rakovník. Na stejnou otázku odpovědělo „často“ 65 % dotázaných ESOZ Chomutov a 40 % dotázaných ISS Jirkov Rakovník. Přátelské vztahy s většinou kolegů má „velmi často“ 25 % učitelů ESOZ Chomutov a 5 % učitelů ISS Jirkov Rakovník (grafy č. 35 a 36). V otázce, zda kolegové dělají svou práci dobře, odpověděli dotázaní takto: 70 % učitelů ESOZ Chomutov s myslí, že jí kolegové dělají „velmi často“ dobře a ze vzorku ISS Jirkov Rakovník si toto myslí 45 % (grafy č. 19 a 20).

Výsledky výzkumu ukázaly, že učitelé z vězeňského prostředí vyhledávají kontakt se svými kolegy i mimo práci častěji než učitelé z běžného prostředí. Více také věří v pomoc od svých kolegů v případě, že se vyskytne nějaký problém. Toto si můžeme vysvětlit tím, že prostředí věznice učitele do určité míry omezuje v tom, že nemají možnost volně se pohybovat po celé věznici, nemohou vnášet do věznice některé věci,

které jsou pro učitele běžného prostředí naprosto normální součástí každodenního života (mobilní telefony, notebooky, USB disk apod.) Jsou tudíž více odkázáni na radu a pomoc od svých kolegů, v případě, že si s něčím neví rady, volné chvíle před vyučováním a přestávky tráví společně v kabinetech. Učitelé v obou prostředích hodnotí podobně práci svých kolegů. Dobré vztahy se všemi kolegy jsou též hodnoceny v obou vzorcích podobně.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali tématem souvisejícím s klimatem učitelského sboru. Vymezili jsme základní pojmy a blíže se věnovali některým vybraným aspektům podílejícím se na klimatu školy. Teoretická část diplomové práce se zaměřuje na popis vybraných činitelů ovlivňující klima školy a vlivu učitelů na klima školy. V kapitole věnované vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody jsme popsali možnosti vzdělávání vězněných osob po dobu výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřili jsme se na vzdělávání v prostředí výkonu trestu, a to na vzdělávání v rámci programu zacházení a doplnění základního vzdělání a další formální vzdělání. Od nepaměti se přikládá gramotnosti, vzdělání, zásadní význam pro nápravu vězňů. Snahou výchovného působení je dosažení určité pozitivní změny v názorech, v chování, v postojích odsouzených osob, a to především v kontextu jejich opětovného recidivního chování po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělání dává vězněným osobám větší šanci uplatnění na trhu práce a tím na snadnější zapojení do společnosti. Vzdělávání je také jednou z hlavních priorit Evropských vězeňských pravidel, které se Vězeňská služba snaží naplňovat.

V praktické části této diplomové práce jsme se zaměřili na specifika klimatu učitelského sboru v běžném prostředí ve srovnání s učitelskými sbory, které pracují v prostředí věznic. Pro výzkumné účely byly vybrány dva vzorky učitelů vyučujících na běžném Středním odborném učilišti, a tomu odpovídající vzorky učitelů z prostředí věznic. Cílem výzkumu bylo určit, nejen zda existují významné rozdíly v působení obou různých typů prostředí na učitelské sbory, ale především zjistit, jak případné rozdíly působí na celkové klima učitelských sborů.

Pozitivní klima a s tím spojené vřelé a přátelské vztahy mezi kolegy ve vysoké míře ovlivňují pracovní výkony učitelů. Účelem našeho výzkumu bylo mimo jiné zjištění, na kolik ovlivní prostředí věznice, které je specifické, v přísně stanoveném dodržování předpisů a zásad bezpečnosti a práce s vězněnými osobami, klima učitelského sboru ve srovnání s klimatem učitelských sborů na běžných školách či vztahy mezi kolegy.

Vyhodnocením dotazníků jsme dospěli ke zjištění, že obě naše prostředí nejsou navzájem srovnatelná. Ze závěrů výzkumu realizovaného v rámci této diplomové práce jsme dále zjistili, že učitelé v běžném prostředí středních odborných učilišť vykonávají

více činností, které jim překáží v pedagogické práci, mají méně času na školní přípravu, žijí ve větším stresu a jsou studenty mnohem častěji napadáni nejen verbálně, ale i fyzicky. Z toho lze vyvodit, že je na učitele vyvíjen větší tlak ze strany vedení, jsou mnohem více pod kontrolou veřejnosti. Porušování školního řádu nepředstavuje pro některé studenty žádnou velkou hrozbu, zjištění příčin tohoto chování by si však vyžádalo další hlubší šetření.

Z odpovědí učitelů na otázky dotazníkového šetření vyplývá, že prostředí věznice do určité míry ovlivňuje klima učitelského sboru. Učitelé jsou zde vystaveni díky specifikům prostředí většímu tlaku na dodržování bezpečnosti, mají zde omezenou možnost volného pohybu po věznici a v neposlední řadě jsou jejich studenti vybírání z řad odsouzených pachatelů trestné činnosti. Přesto jsou zde vztahy mezi kolegy vřelé a verbální či fyzické útoky minimální. Učitelé žijí v menším stresu, což si můžeme vysvětlit menší kontrolou jejich odváděné práce vnějšími kontrolními orgány. Bezpečnostní systém, který je nastaven v prostředí věznice, poskytuje pedagogům větší pocit bezpečí, ať už z důvodu rychlého přivolání pomoci či přítomností příslušníků vězeňské služby.

V prostředí běžných učilišť jsou učitelé vystaveni velkému stresu, který je do značné míry ovlivněn malým časem na přípravu, tlakem společnosti na předání co nejvíce vědomostí, znalostí a dovedností studentům, kteří mnohdy nespolupracují, odmítají dodržovat daná pravidla, místo toho se snaží pedagogy vyprovokovat, jsou agresivní či vulgární.

Celkově se učitelé v obou prostředích stejně cítí být přetěžováni i tím, že musejí vykonávat velké množství činností, které jim překáží v jejich pedagogické práci. Musíme však podotknout, že ne všechny uvedené závěry jsou dostatečně ověřeny, neboť tato diplomová práce má omezený rozsah a některé zde naznačené postřehy by si vyžádaly ověření na širším vzorku respondentů a vzdělávacích institucí. Odpovědi na některé položky dotazníku nastolují další otázky, které mohou být předmětem dalšího samostatného zkoumání.

Seznam použitých informačních zdrojů

BOGLER, R. *Vliv stylu vedení na učitele uspokojení z práce, školské správy*. SAGE Journals, 2001 ISSN: 1552-3519.

ČÁP, J., Jiří MAREŠ *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7178-463-X.

ČAPEK, R. *Třídní klima a školní klima*. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

GILLERNOVÁ, I. a L. KREJČOVÁ. *Sociální dovednosti ve škole*, Havlíčkův Brod: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9.

GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: HANEX, 2008, ISBN 978-80-7409-010-3.

HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. Havlíčkův Brod: Grada, 1998. ISBN 978-80-262-0534-0.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Havlíčkův Brod: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*. Havlíčkův Brod: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3704-1.

JANKE, N. *Sociální klima z pohledu učitelů, ředitelů a studentů*. Münster: WAXMANN, 2006. ISBN 3830966806

KOHNNOVÁ, J. *Sborník z konference Profesní rozvoj učitelů*, Praha: KREACE, 2012. ISBN 978-80-7290-548-5.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-7367-383-3.

LAZAROVÁ, B. a kol. *Pozdní sběr - O práci zkušených učitelů*, Brno: Padoi, 2011. ISBN 978-80-7315-206-2.

LUKAS, J. *Vztahy mezi učiteli a řediteli na základních školách – přehled relevantních výzkumů*. Studia paedagogika, Brno: MU, 2009. 14, 1, ISSN 1803-7437.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 978-80-200-1979-9.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

URBÁNEK, P. *Měření klimatu školy a učitelského sboru v českém prostředí základní školy*. (Příprava aplikace dotazníku OCDQ-RS.) In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání. 11. Výroční mezinárodní konference ČAPV. Sborník referátů* Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2003.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. 1999.

Internetové zdroje

Dotazník klimatu učitelského sboru [online]. [cit. 2016-14-05]. Dotazník v úplném znění dostupný z WWW: <https://www.zskosariska.cz/soubor/klima-sboru/>.

Dotazník klimatu učitelského sboru [online]. [cit. 2016-14-05].
http://www.nuv.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/B1_16_dotaznik_KUS.pdf.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky.: *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Praha: 2015. [online]. [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/>.

Obecná didaktika [online]. [cit. 2016-10-25]. Dostupné z WWW: <http://www.pf.ujep.cz/obecna-didaktika/pdf/Pedeutologie.pdf>.

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2014. [online]. [cit. 2016-12-12]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/>.

Výchova ve třídě a řešení výchovných problémů. [online]. [cit. 2016-08-22]. Dostupný z WWW: www.psychologie-pedagogika.blogspot.com/2008/08/zdroje-konfliktu.html.

Seznam příloh

Příloha 1 – dotazník

Příloha 1 - dotazník

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,

Předkládáme Vám dotazník určený pro šetření klimatu učitelského sboru. Prosíme Vás, abyste tento dotazník samostatně a pečlivě vyplnil/a. Zjištěné údaje slouží ke stanovení sociálního klimatu ve vašem učitelském sboru. Dotazník je zcela anonymní. Výsledná data budou prezentována jen jako souhrnné informace o sboru jako celku, výpovědi jednotlivců nejsou identifikovatelné. V oddíle „A“ tohoto dotazníku uveďte požadované profesní údaje o Vaší osobě. U zbylých položek dotazníku vždy označte prosím Vaši volbu. Prosím vyplňte všechny položky. Pokud se nemůžete rozhodnout, označte tu volbu, která je nejbližší Vašemu názoru.

Děkujeme Vám!

Oddíl „A“

Věk:

Délka pedagogické praxe:

Délka působení na současném pracovišti (v této škole):

Pohlaví:

Oddíl „B“

Následující tvrzení se týkají sociálního klimatu ve škole. Posuďte, do jaké míry platí ve Vaší škole, a zaškrtněte vždy jen jednu odpověď. Vyplňte všechny položky.

hodnocení vedení školy		zřídka	občas	často	velmi často
1.	Musíte v práci vykonávat činnosti, které Vám překážejí ve Vaší pedagogické práci?				
2.	Cítíte, že vedení oceňuje Vaši práci?				
3.	Vysvětluje ředitel/ka dostatečně, proč kritizovala práci některého učitele?				
4.	Umí vedení školy dobře formulovat úkoly, které vyžaduje od učitelů?				

vztahy s kolegy		zřídka	občas	často	velmi často
1.	Myslíte si, že vaši kolegové dělají dobře svou práci?				
2.	Chovají se podle Vás učitelé k žákům korektně a přátelsky?				
3.	Myslíte si, že kdyby se ve Vaší práci vyskytl problém, se kterým byste si nevěděli rady, že by Vám některý z kolegů pomohl s jeho řešením?				
4.	Vyhledáváte se svými kolegy kontakt i mimo školu?				
5.	Řekli byste, že máte s většinou kolegů ve sboru přátelské vztahy?				

stres spojený s výukou		zřídka	občas	často	velmi často
1.	Máte dostatek učebních pomůcek pro výkon Vaší práce?				
2.	Dohlíží ředitel/ka důsledně na to, jak učitelé dodržují režim školy a své povinnosti?				
3.	Máte dostatek času na školní přípravu?				
4.	Cítíte se ve škole přetěžovaný?				
5.	Žijete v permanentním stresu?				

konflikt s žáky		zřídka	občas	často	velmi často
1.	Máte pocit, že Vám „ujíždějí nervy“?				
2.	Stává se Vám, že máte z některého žáka strach?				
3.	Stává se Vám, že je vůči Vám některý žák hrubě vulgární?				
4.	Stává se Vám, že se Vás některý žák snaží vyprovokovat k agresivitě?				
5.	Stalo se Vám, že Vás některý žák fyzicky napadá?				
6.	Stává se Vám, že na Vás některý žák má sexuální náarážky?				